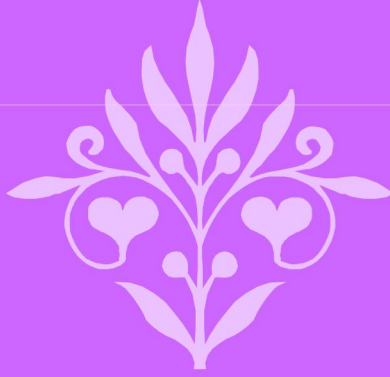

GENÇ KADINLAR STAJ PROGRAMI EĞİTİM EL KİTABI

Hazırlayan:

Ceren ŐAHİN

Selen LERMİOĞLU YILMAZ

Eylül 2008

S O G E P

**SOSYAL KALKINMA VE
CİNSİYET EŞİTLİĞİ
POLİTİKALARI MERKEZİ
GENÇ KADINLAR STAJ
PROGRAMI
EĞİTİM EL KİTABI**

Hazırlayan

Ceren Őahin

Selen Lermioglu Yılmaz

Eylöl 2008

İÇİNDEKİLER

Türkiye’de Sivil Örgütlenme Biçimleri

Parlamento ve Çalışma Prensipleri

Türkiye Kadın Hareketi Tarihi

Bu çalışma National Endowment For Democracy desteği ile yürütülen genç kadınlar staj programı kapsamında gerçekleştirilen eğitim çalışması el kitabı olarak hazırlanmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİVİL ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

İçindekiler:

Giriş

- 1- Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Yapısı
- 2- AB Uyum Süreci kapsamında STK’ların Yasal Çatısı
- 3- Kar amacı gütmeyen sektörün altyapısı
- 4- Gönüllülük
- 5- Hükümetle resmi ilişkiler
- 6- Sivil Katılım
- 7- Bağış ve Hayırseverlik

GİRİŞ

Modern anlamda Türkiye'deki ilk sivil örgütlenmenin tarihi gayri-resmi genellikle büyükşehirlerdeki gayrimüslim gruplar tarafından oluşturulan gayriresmi hayırseverlik ve cemiyet tabanlı kültürel organizasyonlarla, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanır.¹

Ülke büyüklüğü: 780,580 m2

Nüfus: 70,586,256 (2007 sayımı)

Nüfus yoğunluğu: 92 kişi / km2

Ortalama yaş: 28,3

Kentsel nüfus: %70,5

Yönetim şekli: Cumhuriyetçi
Parlamentar Demokrasi

¹ Silier, Orhan: *The New Role of NGOs in Turkey*, presented in Berlin and Brussels in 2004

Mecliste kadın oranı: % 9,1

İnsani Kalkınma Endeksi ve Sırası:

0,775 (84.)

Kişi başı GSMH: \$5723 (2007)

İşsizlik oranı: %9,9²

Yaygın varsayımlara rağmen, pek çok Müslüman ve gayrimüslüm vakıfları dini gerekçelerle kurulmuştur ama sosyal amaçlara hizmet etmişlerdir. Bu kurumlar, okul ve hastane gibi hizmetlerin te sağlayıcıları olup, fakir ve müşküllere de yardım etmişlerdir.³

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni tanışılmış yasal ve idari reformlar yüzünden vakıflar geleneksel etkilerini yitirmiş ve sabit bir sürece girmişlerdir. 1926'daki

Medeni Kanunda dernek ve vakıflar daha gözde bir statü kazanmışlardır. 1967de yeni kanunun yürürlüğe konması dernek ve vakıfların toplumda kendi duruşlarını, etkinliklerini ve etkililiklerini yeniden kazanmaları için yeni bir ivme kazandırmıştır.

Genel olarak, STK'ların durumu ve gelişmesi Türkiye'deki demokratikleşme süreciyle paralel ilerlemiştir. STK'lar 1961 Anayasası'yla tanıştığımız liberal rejimin etkisiyle 1960larda ve 1970lerde hızlı bir gelişme başarmıştır. Diğer yandan, 1980'lerde 1982 anayasasının uyguladığı kısıtlamalar gereği ciddi kötüleşmelerle karşılaşmıştır ve etkililiğini büyük ölçüde kaybetmiştir.⁴

1. TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YAPISI

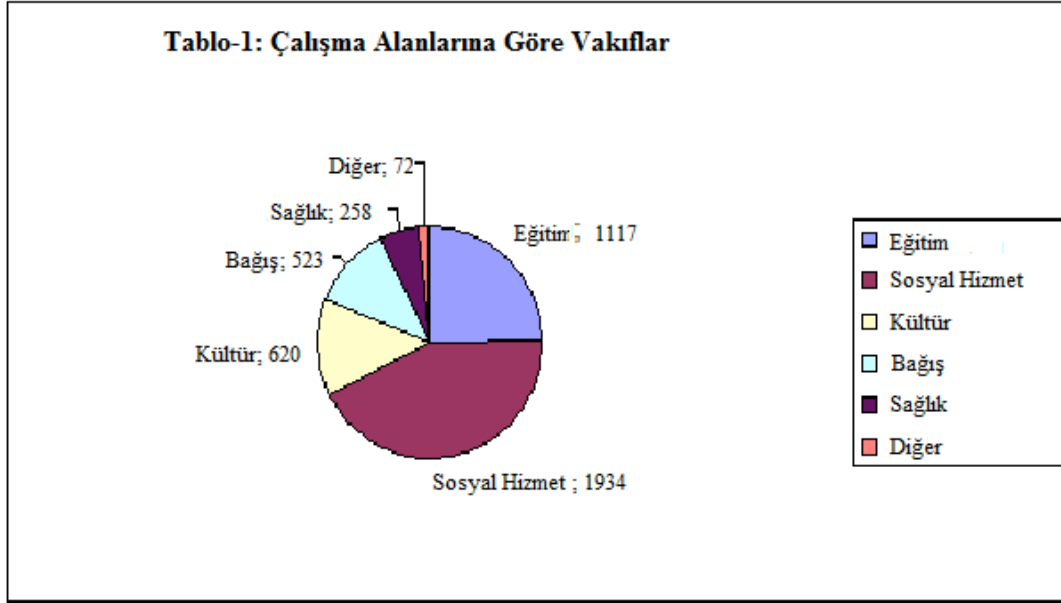
Olumsuz siyasi ve yasal durumlara, ve düzensiz demokratikleşme sürecine rağmen, vakıfların toplam sayısı 1920lerin sonunda yaklaşık 100'den 1960larda 200e, sonra 1990larda 2500e ve 2004te son olarak 4524e çıkmıştır. Bu 4524 vakıs kendi çalışma alanlarına göre şöyle gruplandırılabilir: 1934 tanesi sosyal hizmet, 1117si eğitim, 620si kültür, 523ü bağış, 258i

² Turkish Statistical Institute: www.tuik.gov.tr

³ Bikmen, Filiz: *The Global Community Foundation Practice: Experiences, Observations and Implications for Turkey*, May 2006

⁴ Somuncu, Ünal: *Non-Governmental Organizations in Turkey*, 1995

sağlık ve 72si diğer konular... Bu rakamlar oldukça etkileyici görülebilir ancak bunların kaçının aktif olarak çalıştığına dair bir bilgi elimizde mevcut değildir. (Bkz. Tablo-1)

Diğer yandan, derneklerin toplam sayısı 30ların ortalarında 200ken, 1950lerde 2000e, 1980lerde⁵ 50000e ve günümüzde 78242ye⁶ yükselmiştir. 3 en büyük dernek grubu sırasıyla aile dernekleri, yerel kalkınma ve mahalli dernekler, mahalle camilerinin yapımı amaçlı derneklerdir.⁷ Bu istatistikler Orhan Silier'in tahminlerini içermektedir ve bu konuda kesin bilgiler yoktur.

Varolan 78242 derneğin üçte birinden fazlası Marmara Bölgesi'nde, üçte birinden azı İç Anadolu'da ve kalanları da diğer 5 coğrafi bölgeye dağılmış şekildedir: Karadeniz, Akdeniz, Ege, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri. Diğerlerinden daha fazla derneğe sahip olan 5 ilimiz ise şöyledir: İstanbul (%21,08), Ankara (%10,36), İzmir (%5,17), Bursa (%3,75) ve Kocaeli (%2,85). Diğer yandan, dernek sayısı bakımından en kötü illerimiz ise şunlardır:

⁵ Silier, Orhan: *The New Role of NGOs in Turkey*, 2004 yılında Berlin ve Brüksel'de sunuldu.

⁶ Dernekler Genel Müdürlüğü: www.dernekler.gov.tr

⁷ Silier, Orhan: *The New Role of NGOs in Turkey*, 2004 yılında Berlin ve Brüksel'de sunuldu.

Şırnak (%0,08), Ardahan (%0,09), Tunceli (%0,1), Kilis (%0,11) ve Hakkari (%0,12). Ayrıca, derneklerin 437si “Kamu Yararına Dernek” statüsündedir⁸ Örgütlerin kamu yararına olması bu kurumlara bağış yapanların vergi indirimlerinden yararlanacağı anlamına gelir.

Yabancı kökenli dernekleri sınıflandırdığımızda, temsilciliği olan 9 kar amacı gütmeyen kuruluş, 8 tane temsilciliği olan dernek, 13 tane kar amacı gütmeyen kuruluş şubesi ve 11 tane de Türkiye’de şubesi olan dernek bulunmaktadır.

Türkiye’de STK’ların yapısını açıklarken, Sosyal Yatırım Vakıflarından da bahsedilmelidir. Sosyal yatırım vakıfları yerel düzeyde faaliyet göstererek birey ve kurumlardan fon toplayıp, bu kaynakları hibe olarak uygun sivil toplum kuruluşlarına dağıtır.⁹ Türkiye’de tek bir organizasyon vardır sosyal yatırım vakfı sayılacak: (aslında sosyal yatırım vakfı olmaktan öte, ona en yakın örneği teşkil eder) Bolu Bağışçılar Vakfı.¹⁰ Bolu Bağışçılar Vakfı birçok bağışçının bir araya gelip Bolu’nun kalkınması için çalışan diğer STK’lara verilmek üzere fon toplaması şeklinde çalışan bir vakıftır.

2. AB UYUM SÜRECİ KAPSAMINDA STK’LARIN YASAL ÇATISI

Türkiye’de sivil toplum genelde devlet ve toplumun ilişkide bulunduğu yerde durmaktadır. Devlet ve sivil toplum arasında değişen ilişki Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerdeki gelişmelerle ilintilidir. AB uyum sürecini göz önüne aldığımızda, Türkiye 24 Mart 2001 tarihli Ulusal Programla ilişkili olarak yürürlüğe girecek kademeleri güçlendirmek ve garanti altına almak için temel hak ve özgürlükler, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıkların korunması ve saygı konularında bazı reformlar yapmıştır. Bu bağlamda, toplantılar üzerine düzenlemeler ve dernek ve vakıfların genel kurul toplantısı hakları geliştirilmiştir.

Söylediğimiz gibi, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkinin derinleşmesi ve gelişmesi Türkiye’de sivil topluma katkıda bulunmuştur. Fuat Keyman Türkiye-AB ilişkilerinin katkısını 3 kısımda incelemiştir:

⁸ Dernekler Genel Müdürlüğü: www.dernekler.gov.tr

⁹ Bikmen, Filiz: *The Global Community Foundation Practice: Experiences, Observations and Implications for Turkey*, May 2006

¹⁰ Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TUSEV):
http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/7aug_basin_bulteni%204_.pdf

- 1- Türkiye ve AB arasındaki ilişkiyi derinleştirmenin temel sebebi olan Kopenhag kriterlerini uygulamak demokratikleşme ekseninde sivil toplumun önemini arttırmıştır. Eğer insan hak ve özgürlükleri, azınlık hak ve özgürlükleri ve kültürel kümlük hakları üzerinden hareket eden Kopenhag Kriterlerini uygulamak demokratikleşme ve sosyal ilişkilerin kurulmasında gelişme sağlayacaksa, Kopenhag kriterleri demokratikleşme olaran okunabilir. Bu kriterlerin temelini yaratan demokratik reformlar sivil toplumun önemini gösterir.
- 2- Reform sürecinde Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin derinleşmesi sivil toplum ve STK'lar için hem toplumda yaratılan haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde, hem de etkililik, şeffaflık, verimlilik ve sorumluluk temelinde yönetişim inşa ederek yeni çalışma alanları açmıştır.
- 3- Türkiye kalkınma raporunda gösterildiği gibi, sivil toplum Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin geleceğini şekillendirmede önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye ve AB arasındaki ilişkinin derinliği sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunur ve sivil toplum bu ilişkileri şekillendirmede kritik bir yer alır.¹¹

“Avrupa’ya Entegre Olma Sürecinde STK’ların Rolü: Türkiye Deneyimi” raporlarında Rana Birden ve Nigar Göksel, Türkiye’deki STK’ların AB uyum sürecinden -değerlendirmelerin de gösterdiği gibi- yasal çevre bakımından faydalandığını belirtmiştir. Onlara göre, daha alınacak çok yol vardır ve çalışma sona yaklaşıyordur. AB’den gelen uzmanların ileriki reformlar üzerine danışmanlıkları bu alanda devam ederek artacaktır. Ayrıca, AB mensuplarının sıklıkla belirttiği gibi, bu reformların toplumun günlük yaşamına yansımaları zaman alacaktır. Doğal olarak, kamu görevlilerinin bu yeni yasaların uygulamalarındaki değişim, ve halka yakın sivil toplum çalışanların da kanunlardaki değişimlerin detaylarını öğrenmelerini ve onları deneyimlemeye alışmaları da zaman alacaktır.¹²

3. Yeni Dernekler Kanunu ve Getirileri¹³

27 Temmuz 2004’te, TBMM son 20 yılın en ilerlemeci Dernekler Kanunu’nu kabul etmiştir. Bu durum, STK’ların yasal çerçevesini güçlendirmede ve Türkiye’de sivil toplumun genel ilerlemesinde önemli bir kilometre taşıdır.

¹¹ Keyman, E. Fuat: *Adventure of Civil Society in Turkey*, 2006

¹² Birden, Rana & Göksel Nigar; *The Role of NGOs in the European Integration Process: The Turkish Experience*, April 2005

¹³ Third Sector Foundation of Turkey (TUSEV) <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=122>

Bazı önemli revisyonlar şöyle sıralanabilir:

1. Derneklerin artık yabancı kaynaklardan fon alımı, ortaklık ve etkinliklerinden önce izin almaları gerekmemektedir.
2. Derneklerin yerel yönetim çalışanlarını genel kurullarının gün/yer/zaman konusunda bilgilendirmeleri ve hükümet çalışanlarını/komisyonlarını genel kurum toplantılarına çağırılmaları gerekmemektedir.
3. Müfettişler rastgele denetimleri için en az 24 saat önce haber vermelidirler.
4. Dernekler feredasyonlar ve confederasyonlar için uluslar arası temsilcilikler açabilir.
5. Mahkeme kararı olmadan, güvenlik güçleri derneklerin mülklerini araştıramaz, el koyamaz.
6. Öğrenci dernekleri için özel kısıtlamalar ve şartlar tamamen kaldırılmıştır.
7. 15 yaşından büyük çocuklar dernek kurabilir.
8. İç denetim (dernek sınırları dahilinde) standartları üyelerin ve yönetimin hesap verebilirliğini arttırmak için yükseltilmiştir.
9. Dernekler ortak amaçlarını sürdürüebilmek adına geçici platformlar ve inisiyatifler oluşturabileceklerdir.
10. Derneklerin projelerinin %50ye kadarının hükümet tarafından fonlanması mümkündür.
11. Dernekler gerekli taşınmaz malları alabilir ve satabilir.

Yeni Vakıflar Kanunu ve Getirileri¹⁴

Yeni Vakıflar Kanunu TBMM’de 20 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır.

Yeni kanun Osmanlı ve Cumhuriyet döneminden beri farklı vakıf çeşitleri için belli kurallar bütünü getirir. Yeni koşullar “eski” vakıfları (Osmanlı döneminde kurulan vakıflar), azınlık vakıflarını (Osmanlı zamanında kurulan gayrimüslim cemaat vakıfları) ve yeni vakıfları (özel işletme vakıfları, 1923te kurulan Türkiye Cumhuriyetinden sonraki medeni kanuna göre kurulan vakıflar) etkileyecektir.

¹⁴ Third Sector Foundation of Turkey (TUSEV): <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=318>

Genel olarak, yeni kanun derneklerin uluslar arası özgürlük standartlarına daha uygun hale getirilmiştir ve Türkiye'nin sivil toplum ve hayırseverlik çevresi için önemli bir gelişmeyi temsil eder.

Vakıflar Kanunu'nda yeni vakıfları etkileyen bazı şartlar şunlardır:

Kuruluş

- Kuruluda özgülenecek asgari malvarlığı her yıl *Vakıflar Meclisince* belirlenir. Bu miktar tüm vakıfların toplam minimum gerekliliği olacaktır.
- VGM'ne *beyanda bulunmak şartıyla* sube ve temsilcilik açabilirler
- Yabancıların Türkiye'de, *hukuki ve fiili müttekabiliyet* esasına göre yeni vakıf kurabilirler

Kurul Üyeliği

- Yabancılar vakıf yönetim organında yer alamıyorlardı. Yeni kanuna göre, yönetim organında görev alanların çoğunluğunun Türkiye'de yerleşik olması gerekir.
- Yönetim kurulu üyeleri pozisyonlarından sadece suç fiillerinin kanıtına dayanan mahkeme kararıyla alınabilir. Böyle "münfesih" kurul üyeleri 5 yıllığına Vakıflar Meclisi'ne veya hiçbir vakfın kurul üyeliğine seçilemez.
- Vakıf yönetiminde yer alan kişiler ile vakıf çalışanları kusurlu fiilleri nedeniyle vakfa verdikleri zararlardan sorumludurlar.

Yabancı Vakıflar ve Fonlar

- Eski kanunda, karşılıklılık ilkesi yabancıların Türkiye'de vakıf kurmasının öncelikli engeli oluyordu. Yeni kanunda, yabancılar (Türk vatandaşı olmayanlar) kendi ülkeleri Türk vatandaşların vakıf kurmasına izin verdiği sürece Türkiye'de vakıf kurabilir.
- Vakıflar önceden bildirimle yabancı fon kuruluşlarından kaynak sağlayabilir, izin gerekli değildir.
- Vakıflar onların kendi kanunlarında da bu sağlanıyorsa, yabancı vakıflarla işbirliği yapmakta özgürdür.

Mülkiyet ve Mal Varlığı

- Vakıflar VGM'nin izni ile mal alıp satabiliyordu. Yeni kanunda, vakıflar mal edinebilirler ve bu mallar üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilirler.
- Eski kanunda, vakıflar VGM'nin izniyle ekonomik girişimlere iştirak edebiliyorlardı. Yeni kanunda, sadece ön bildirimle katılabiliyorlar.

Veraset ve İntikal Vergisi İstisnası

Kuruluşunda veya kurulduktan sonra vakıflara bağlanan taşınır ve taşınmaz mallar *Veraset ve İntikal vergisinden* istisnadır

Gelir ve Kurumlar Vergisinden Muafiyet

Vakıflar adına kayıtlı taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının; bakım, onarım ve restore edilmesi, yaşatılması, çevre düzenlemesi ve kamulaştırılması dahil Genel Müdürlüğün kontrolünde gerçek ve tüzel kişilerin kendileri tarafından yapılacak harcamalar, bağış ve yardımlar ile sponsorluk harcamalarının tamamı Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahından düşülür.

Vakıflar Meclisi

- Vakıflar Meclisi vakıfların en yüksek karar verme kurumu olarak kurulan yeni bir yapıdır.
- VGM'nin Merkez teşkilatı çerçevesinde en üst karar alma organı olan ve içinde Yeni, Mülhak ve Cemaat Vakıf temsilcilerinin de yer aldığı 15 kişilik bir Vakıflar Meclisi oluşturulmuştur.

4. KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN ALTYAPISI

Hükümet tarafının hiyerarşik ve bürokratik eğilimleri ve mali güçlükler sosyal ve kültürel hayatın kritik yüzeylerindeki STK çalışmalarını yavaşlatan tek etkenler değildirler. Türkiye'deki STK hareketi hala görece olarak az olan sosyal katılımdan, zayıf teknik

altyapıdan, basın ile yetersiz iletişimden ve STK'lar arasındaki sebepsiz yarıştan olumsuz etkilenmektedir.¹⁵

3 yıl önce, Sivil Toplum Endeks Projesi (STEP) TÜSEV ve CIVICUS işbirliğinde yürütülmüştür. Bu projenin araştırma sonuçlarının bir araya getirildiği bilgilere göre, Türkiye'deki sivil toplum örgütleri yapıları konusunda çok zayıflar. Çalışma alanlarında kolaylaştırıcı olarak bulunmuyorlar ve kendi savunuları alanlarına etkileri oldukça sınırlı. Bu araştırmanın bazı önemli sonuçları şöyle sıralanabilir:

- **Sivil Katılım:**

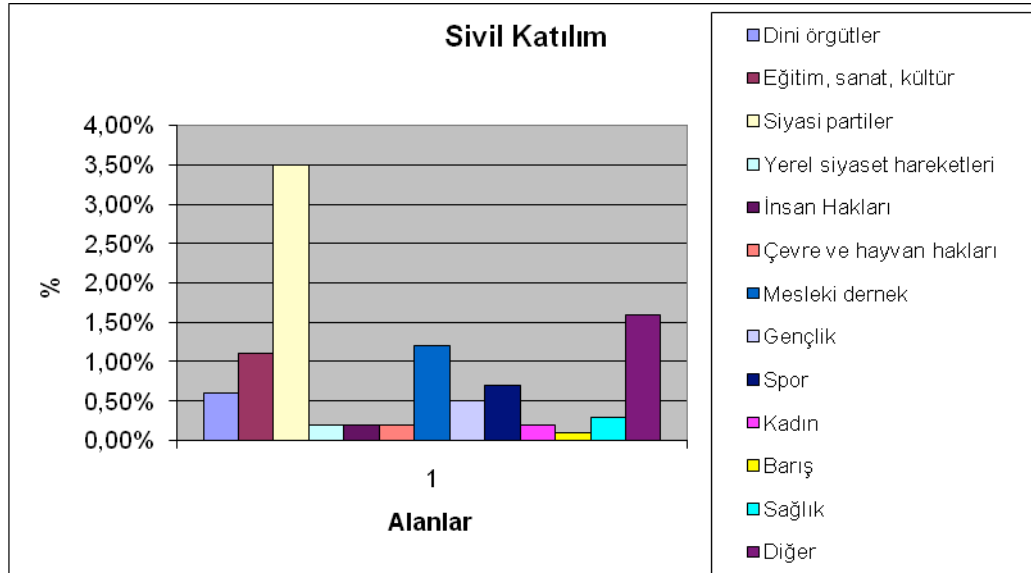
2001 Türkiye Dünya Değerleri Araştırmasına göre, nüfusun %0,6sı dini örgütlere mensup, nüfusun %1,1'i eğitim, müzik, sanat ve kültürel etkinliklerle ilgileniyor, %1,7si işçi sendikalarında, %3,5'i siyasi partilerde, %0,2si yerel siyaset hareketlerinde, %0,2si insan hakları etkinliklerinde, %0,2si koruma/çevre/ekoloji/hayvan haklarında, %1,2si meslekî derneklerde, %0,5i gençlik çalışmalarında, %0,7si spor kulüplerinde, %0,2si kadın örgütlerinde, %0,1i barışla ilgili çalışmalarda, 0,3%ü sağlıkla ilgilenen örgütlerde ve %1,6sı diğer örgütlerde; toplamda nüfusun en fazla %12,20u sosyal konularda sivil katılımı ilgileniyor. Diğer bir deyişle, nüfusun en az %87,90ı hiçbir kurumun üyesi değildir ve sivil katılımı ilgilenmemektedir.¹⁶ (Bakınız Tablo-2) Görüldüğü gibi, sivil katılım eksikliği önemli bir sorundur. Bu eksiklik sosyo-ekonomik koşullardaki ve örgütlenme özgürlüğündeki kısıtlamalar yüzünden olabilir. Ancak, bu noktada, bölgesel farklılıklardan da bahsedilmelidir. Örneğin, Diyarbakır ve Ankara'daki katılımcılar sivil katılımındaki düşük oranı sosyal bilinç eksikliği ve vatandaşlık sorumlulukları konusunda bilinçsizlik olarak tanımlarken, Adana'daki katılımcılar STK'lar arasındaki yetersiz güven seviyesi üzerinde durmuştur.¹⁷

TABLO-2

¹⁵ Silier, Orhan: *The New Role of NGOs in Turkey*, 2004 yılında Berlin ve Brüksel'de sunuldu.

¹⁶ <http://www.worldvaluessurvey.org/>

¹⁷ Civil Society Index Project Research Findings: Summary Report, December 2005, TUSEV & CIVICUS

- **STK'ların Dağılımı:**

STEP katılımcılarının 90%ı STK'ların büyükçoğunluğunun Türkiye'nin büyük şehirlerinden olduğunu belirtmişlerdir. "Türkiye'deki STK'ların yapısı" kısmında bahsedildiği gibi, bu tahminler büyük ölçüde doğrudur. Neyse ki, dağılım çok dengeli olmasa dahi, Türkiye'nin her şehrinde dernek ve vakıflar bulunmaktadır. Doğu ve Batı

Anadolu karşılaştırıldığında, Anadolu'nun diğer kısımlarına nazaran, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da daha az örgütün bulunduğu görülmektedir.

- **STK'ların Kendini Yönetmesi ve İç Düzenlemeler:**

STK'ların sayısındaki artışa rağmen, kadın örgütleri, çevre örgütleri ve insan hakları örgütlerinin üye olabilecekleri şemsiye örgüt sayısı oldukça azdır. Ayrıca, sivil toplum sektörünün genel düzenlemelerinde de eksiklikler bulunmaktadır. Sadece ticaret odaları ve mesleki dernekler etkin şemsiye organizasyonlar altında yer alırlar.

- **STK'lar arası iletişim ve işbirliği:**

STK'lar arası ağlar, işbirlikleri ve iletişim oldukça düşük seviyededir. STK'ların %90'ı uluslararası ağlarının çok kısıtlı olduğunu belirtirken, bu oran ulusal ağlar için %73,8'dir. Bunun yanı sıra, STEP katılımcılarının %85'i STK'lar arası işbirliğinin de çok sınırlı olduğunu söylemiştir.¹⁸ Bu konuda, bazı önemli iyi örnekler, Anayasa Kadın Platformu, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu ve Sivil Anayasa girişimi ve bazı gençlik çalışması platformlarıdır.

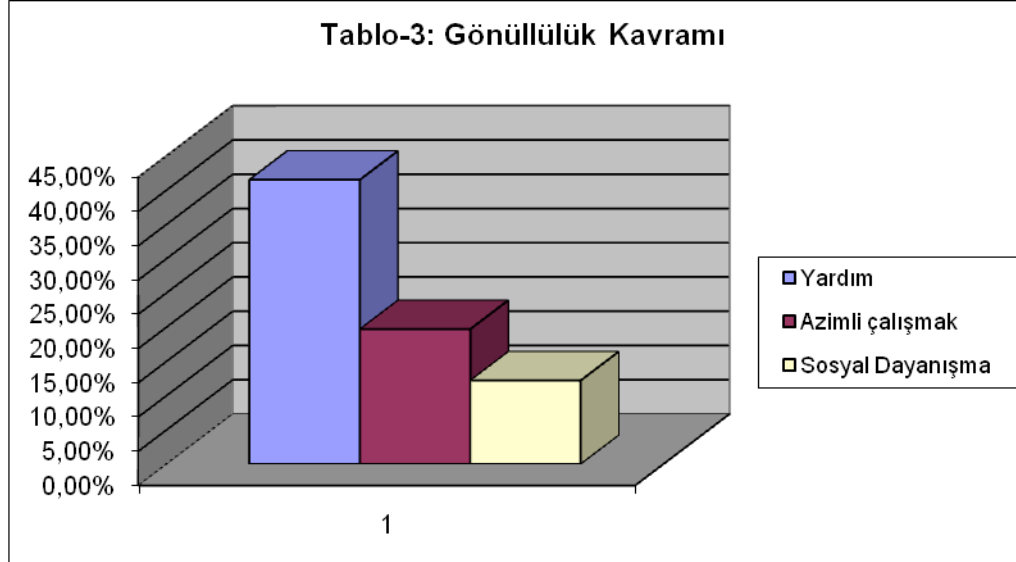
¹⁸ Civil Society Index Project Research Findings: Summary Report, December 2005, TUSEV & CIVICUS

- **Kaynaklar:**

Altyapı yeterliliği konusunda, teknik ve finansal kaynaklar oldukça kısıtlıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi, bu konuda hükümet ve AB ile işbirliği STK'lar için yararlıdır ama tabii ki, STK sektöründe kapasite geliştirme ve yasal süreçleri bilen kalifiye personel sayısı fazla değildir.

5.GÖNÜLLÜLÜK

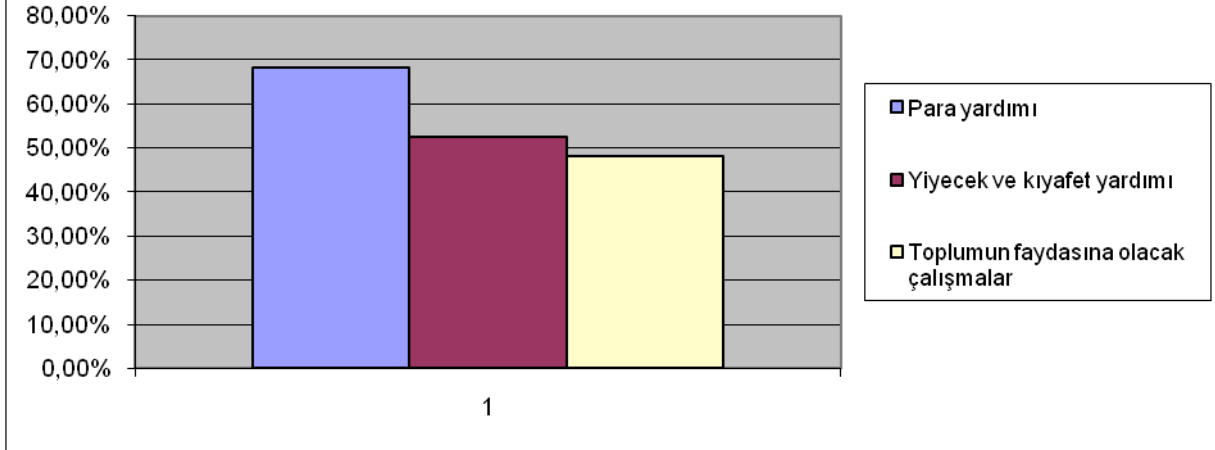
TÜSEV tarafından yürütülen “Türkiye’de Gönüllülük ve Özel Sektör” isimli çalışmaya göre, gönüllülük genelde *yardım* kavramıyla (%41,5) anılmaktadır. Bu oranı *azimli çalışmak* (%19,7) ve *sosyal dayanışma* (%12,2) izler. (bkz. Tablo-3) İnsanların çoğu gönüllülüğü *para yardımı* olarak algılamaktadır (%68,4). *Yiyecek ve kıyafet yardımı yapmak* insanların %52,6’sı tarafından gönüllülük olarak algılanırken, gönüllülüğü *toplumun faydasına olacak çalışmalar içinde yer almak* olarak algılayanların oranı %48,2’dir. Örnekleme, nüfusun %66,9’u henüz gönüllülük yapmamıştır. (bkz. Tablo-4) Gönüllülük yapmayan nüfusun %75,3’ü bu duruma mazeret olarak kısıtlı zamanlarını göstermişlerdir.¹⁹

¹⁹ TUSEV, Türkiye’de ve Özel Sektörde Gönüllülük Araştırması:

<http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/OGSDarastirma%2012%5B1%5D.05.pdf>

Tablo-4: Gönüllülük algısı

Türkiye'deki kısıtlı gönüllülük oranının sebebi Türkiye'nin refah devleti olmaması olabilir çünkü bir devlette refah seviyesi yüksekse insanlar STK'larda çalışmayı bir meslek olarak görmezler. Ancak, bu algıyı işsiz birinden bekleyemeyiz. İkinci olarak, gönüllü çalışmalara gençliğin katılımı azdır çünkü üniversiteden mezun olduktan sonra doğal olarak gönüllülük yapmayı değil, iş aramayı tercih ederler. Ayrıca, gönüllüler proje yürütebilmek için, sağlıklı emeklilere ihtiyaç vardır. (refah devletlerinde gönüllülerin çoğu emeklilerdir.) Bu eksiklikler Türkiye'deki düşük gönüllülük oranının sebebi olarak açıklanabilir.²⁰ Bunların yanı sıra, tabii ki, Türkiye'deki nüfusun gönüllülüğe teşvik edilmediğini belirten kıstasımızı da tüm bunlara eklememiz gerekir.

6.HÜKÜMETLE RESMİ İLİŞKİLER

STEP raporunda, STK'ların %62'si hükümetle olan diyaloglarının çok kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir ve sadece %12'si hükümetten fon alabildiklerini söylemiştir.²¹ Bu durum hükümetle STK sektörü arasındaki güven ve bilgi eksikliğinden kaynaklanıyor olabilir çünkü bilindiği gibi, hükümet sadece mesleki kurumlar ve ticaret odalarıyla iletişim halinde olmaktadır. Ancak, AB uyum süreci ve yeni mali işbirlikler sayesinde, hükümet ve STK'lar arasında işbirlikleri yıldan yıla gelişmektedir.

²⁰ İnsel, Ahmet; *Civil Society, NGOs and Volunteerism*, 2004

²¹ Civil Society Index Project Research Findings: Summary Report, December 2005, TUSEV & CIVICUS

Diğer yandan, göze çarpan STK'ların 1/5'inden fazlası kurullarında merkezi veya yerel yönetimden temsilcilere sahiptir. Bu durum, STK'lar ve hükümet arasında uzun vadede gerçek bir ortaklık ve işbirliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır.²²

Hükümet ve STK'lar arasındaki ilişkiler gelişmektedir ancak hükümetin STK'lar için kaynaklarının hala kısıtlı olması yüzünden, sosyal yatırım vakıflarına ihtiyaç çok büyüktür. Bu konuda Filiz Bikmen devlet-sivil toplum ilişkisini *The Global Community Foundation Practice: Experiences, Observations and Implications for Turkey* (Küresel Sosyal Yatırım Vakfı Pratiği: Türkiye İçin Deneyimler, Gözlemler ve Göstergeler) isimli raporunda şöyle tanımlar:

Türkiye bağlamında, devlet-sivil toplum ilişki gelişmektedir ama sivil toplum için bütçe dağıtımları ve projelerle işbirlikleri hala sınırlıdır. Böylece, hükümetler sosyal yatırım vakıflarını kullanışlı bir mekanizma olarak görebilse ve bunun destekleyicisi olsa da, onların fon yaratma amaçları için vakıfları kullanmak zaman alacaktır.²³

7. HAYIRSEVERLİK VE BAĞIŞ

Bağışlar ve yardım miktarları bir ailenin yaklaşık gelirinin %9u kadardır. Türkiye'de yaklaşık 12,5 milyon aile olduğu düşünülürse bu gelirler yaklaşık olarak 663 milyon dolara eşit olmalıdır. Nüfusun %52,3 bu bağışların problemleri çözmek için yeterli olduğunu düşünmektedir. Bu insanların sadece %11,5'i STK'lara bağış yapmayı tercih ederken, kalan çoğunluk ihtiyacı olan insanlara yardım etmeyi yani kişisel yardımı seçmiştir. STK'lara olan bağışların bireylere olan bağışlardan daha az olmasının sebebi STK'lara olan güven eksikliği değildir, bunun sebebi %53,3 oranında bağış miktarının azlığı ve %21,2 oranında düzensiz periyotlarda yapılmasıdır.²⁴

Ünal Somuncu'ya göre (Kızılay eski başkanı), bağış yaklaşımı gönüllü organizasyonu sadece bir azınlığın yararına dahi olsa eylemin önemine veya sonuçlarına bakmaksızın iyi bir iş çıkartıyor göstermektedir. Böylece, STK'ların yüzleştiği en önemli aksaklık bir bağış

²² Silier, Orhan: *The New Role of NGOs in Turkey*, 2004 yılında Berlin ve Brüksel'de sunuldu.

²³ Bikmen, Filiz: *The Global Community Foundation Practice: Experiences, Observations and Implications for Turkey*, May 2006

²⁴ Civil Society Index Project Research Findings: Summary Report, December 2005, TUSEV & CIVICUS

yaklaşımından, ulusal önceliklerin sistemine uymak için hayırsever enerjiler gerektiren diğerine çıkmaktır.²⁵

Filiz Bikmen, “Küresel Sosyal Yatırım Vakfı Pratiği: Türkiye İçin Deneyimler, Gözlemler ve Göstergeler” raporunda TÜSEV’in “Türkiye’de Hayırseverlik ve Bağış” araştırmasından aşağıdaki metni referans gösterir:

- Katılımcıların 44ü bağış yaptıklarını belirtmiştir ama hayırsever organizasyon ve STK’lardan ziyade, daha çok, ihtiyacı olan kişiye direkt yardım yapmayı tercih etmektedirler (%87).
- İnsanlar hayırseverliği şöyle algılamaktadırlar: Yardım sağlamak (%41), Sadaka (%36), Bağış yapmak (%33), Zekat (%33), Gönüllülük (%32)
- Bağışlar genelde yakınlarla veya ihtiyacı olan insanlara (%87) veya STKlar veya diğer kurumlar gibi örgütler aracılığıyla (%12) verilir. Bunun ana nedeni bağış miktarının azlığıdır (%73).
- Bağış yapmayı etkileyen faktörler: Güven (%90), Şeffaflık (%80) ve Vergi İndirimi (%76).
- Vakıf ve derneklere bağış yaparken tercih edilen çalışma alanları: Fakir ve müşküllere yardım (%29) ve eğitim (%16).
- Kamuoyu çalışmasındaki katılımcıların çoğunluğu devleti fakirlere yardım etmekten sorumlu görür (%38). Ama katılımcıların neredeyse yarısı sivil toplum örgütlerinin (%53) ve vakıfların (%39) Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunduğunu söylemiştir.²⁶

²⁵ Somuncu, Ünal: *Non-Governmental Organizations in Turkey*, 1995

²⁶ Bikmen, Filiz: *The Global Community Foundation Practice: Experiences, Observations and Implications for Turkey*, May 2006

II. BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ: PARLAMENTO

İçindekiler:

Giriş

1.TBMM Görevi ve Yetkileri

2. TBMM'nin Kuruluş, Seçme ve Seçilmesine Dair Kurallar

3.TBMM Üyeleri

4. TBMM İç Tüzüğü

5. TBMM Organları

6. TBMM Yönetim ve Hizmet Birimleri

7. Yasama Faaliyetleri

8. Denetim Faaliyetleri

Giriş:

Parlamento, yasama yani yasa yapma gücüne ve yetkisine sahip MECLİS veya MECLİS'ler anlamına gelir. “Konuşmak” anlamına gelen Fransızca “parler” sözcüğünden gelmektedir. Sözlük anlamıyla, müzakere eden, yani bir karara varmak üzere, belli konular üzerinde konuşan heyet demektir. Parlamento kelimesinin çıkış yeri İngiltere’dir ve 13.yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır.

Hemen tüm dünya devletlerinde üye sayıları ve yetkileri ülke şartlarına göre değişen parlamentolar vardır. Bunların kaç kişiden meydana geleceği her ülkenin kendi anayasası ile belirlenir. Hemen her ülkede, **kanun yapmak, yeni kurallar tespit etmek yetkisi** parlamentolara verilmiştir. Parlamentolar tek meclisli veya birden fazla meclisli olabilir: İngiltere, ABD ve Fransa’da iki meclisli parlamento vardır. Türkiye’de 1876 Kanun-ı Esasi, 1921 ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunları tek meclisli, 1961 Anayasası iki meclisli ve 1982 anayasası yeniden tek meclisli parlamento usulünü kabul etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin parlamentosu, yani yasama organı, 23 Nisan 1920 tarihinde kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)dir. **TBMM'nin temel işlevi, tartışma ve değerlendirme ortamı içinde, kanun yapmak ve yürütmeyi denetlemektir.**

1. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NİN GÖREV VE YETKİLERİ:

Anayasaya göre, TBMM'nin görev ve yetkileri genel olarak şöyledir:

- Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve Bakanları denetlemek;
 - Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmün de kararname çıkarma yetkisi vermek;
 - Bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek;
 - Para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek;
 - Milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak;
 - Anayasanın 14. maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek;
 - Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek.
- Görüldüğü gibi, diğerleri yanında, **Meclisin en temel iki işlevi yasa yapmak, değiştirmek, iptal etmek ve yürütmeyi denetlemektir.** Yasama organı ayrıca, yasa yapmak dışında

sıkıyönetim, olağanüstü hal, bir bakanın Yüce Divana sevk edilmesi gibi Meclis kararları da verebilir.

2. TBMM'NİN KURULUŞ, SEÇME VE SEÇİLMESİNE DAİR KURALLAR:

TBMM, milletçe genel oyla seçilen 550 milletvekilinden kurulur. Milletvekili genel seçimleri, beş yılda bir, serbest, eşit, tek dereceli, genel oy esaslarına göre, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır.

18 yaşına giren her Türk vatandaşı seçme ve halkoyuna katılma hakkına sahiptir. 25 yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir. Milletvekili seçilebilmek için, en az ilkokul mezunu olmak ve ayrıca, Anayasada yazılı diğer seçilme yeterliliklerine sahip olmak gerekir. Bu yeterlilikler Anayasa'nın 76.maddesinde aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

MADDE 76. – (Değişik : 13.10.2006 - 5551/1 md.) Yirmibeş yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.

(Değişik : 27.12.2002 - 4777/1 md.) En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

TBMM, beş yıllık süre dolmadan seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Anayasada belirtilen şartlar altında Cumhurbaşkanınca verilecek karara göre de yeni seçime gidilebilir.

Milletvekili genel seçimi kesin sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulunca ilanını takip eden beşinci gün, TBMM Genel Kurulu, çağrısız olarak toplanır. Bu ilk birleşimde milletvekillerinin ant içme töreni yapılır.

TBMM'nin beş yıllık yasama dönemi içerisinde, her yılın 1 Ekim günü, yeni bir yasama yılının başlangıcıdır. TBMM Genel Kurulu, Anayasa gereğince, 1 Ekim günü kendiliğinden toplanarak, o yılki yasama ve denetim çalışmalarına başlar.

Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir. Tatilin başlangıcı genellikle Temmuz ayı başlarıdır ve 30 Eylül'e kadar devam eder. Meclis, tatil dışında, 15 günü geçmemek üzere çalışmalarına ara da verebilir. Tatil ve ara verme kararları, Genel Kurulda oylama yapılarak alınır. Tatil veya ara verme sırasında, Cumhurbaşkanı, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine TBMM'ni toplantıya çağırabilir. TBMM Başkanı da, doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin yazılı istemi üzerine, Meclisi toplantıya çağırabilir.

3. TBMM ÜYELERİ (MİLLETVEKİLLERİ)

Milletvekilleri genelde ilgili kanunlara uygun olarak kurulmuş siyasi partilerin üyeleridirler, fakat Anayasa'da milletvekili olmak için gerekli kriterleri karşılayan vatandaşlar bağımsız olarak diledikleri bölgeden seçime katılabilirler. Milletvekilleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Türk Milletini temsil ederler. TBMM'deki görevlerine başlarken, Anayasa'da yazılı metni kürsüden okuyarak, millet önünde ant içerler. Milletvekili Andı şöyledir:

Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma;

Hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma;

Toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakatten ayrılmayacağıma;

Büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim.

TBMM üyeleri, yani milletvekilleri, yasama dokunulmazlığına sahiptir. Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, ileri sürdükleri düşüncelerden, başka bir karar alınmadıkça da, bunları Meclis dışında tekrarlamaktan ve açıklamaktan dolayı sorumlu tutulamazlar. Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği öne sürülen milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılamaz.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali veya seçimden önce soruşturmasına başlanmış olmak kaydıyla, Anayasanın 14.maddesinde yazılı, “Devletin bütünlüğüne, temel hak ve özgürlüklerin yok edilmesine yönelik durumlar”, yasama dokunulmazlığı kapsamı dışındadır. Ancak, bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya TBMM'ne bildirmek zorundadır. Mahkemelerden gelecek istek üzerine, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına TBMM karar verir.

4. TBMM İÇTÜZÜĞÜ:

Meclisin tüm çalışmaları, kendi yaptığı İçtüzük hükümlerine göre yürütülür. Mevcut içtüzük, toplam 17 kısım ve 186 maddeden oluşmaktadır. Kısım, bölüm ve madde başlıkları şunlardır:

- **BİRİNCİ KISIM: Genel Hükümler ve Tarifler**

Dönem, yasama yılı, birleşim ve oturum; Üye tamsayısı; İlk toplantı ve ant içme; Tatil; Araverme; Tatilde veya aravermede toplantı

- **İKİNCİ KISIM: Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşu**

BİRİNCİ BÖLÜM: Başkanlık Divanı

Geçici Başkanlık Divanı; Başkanlık Divanının kuruluşu; Başkan seçimi ve süresi; Parti gruplarının Başkanlık Divanında temsili; Başkanlık Divanında boşalma; Başkanlık Divanının görevleri; Başkanın görevleri; Başkanvekillerinin görevleri; Kâtip üyelerin görevleri; İdare amirlerinin görevleri

İKİNCİ BÖLÜM: Siyasî Parti Grupları ve Danışma Kurulu

Siyasî parti gruplarının kuruluşu; Danışma Kurulu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Komisyonlar

Komisyonların adları; Parti gruplarının komisyonlarda temsili; Komisyon üyeliklerinde boşalma; Komisyonlara havale, esas ve tali komisyonlar; Komisyon başkanı, başkanvekili, sözcü ve kâtibinin seçimi; Tatil ve araverme sırasında komisyonların çalışması; Komisyonların toplantıya çağırılması; Komisyon başkanı, toplantı ve karar yeter sayısı; Komisyonlara devam; Komisyonlarda söz alma; Komisyonlarda Hükümetin temsili ve uzman çağırılması; Komisyon toplantılarına girebilecek olanlar; Komisyonlarda kapalı oturum; Komisyon tutanakları; Görüş alma, görüş bildirme; Komisyonların yetkisi, toplantı yeri ve zamanı; Bekleme süresi; Komisyonlarda inceleme süresi; Anayasaya uygunluğun incelenmesi; Erteleme; Başbakanlığa haber verme; Bakanlıklarla yazışma; Komisyon raporları; Komisyonlarda yeniden görüşme; Eski raporun benimsenmesi; Genel Kurulda komisyonların temsili; Komisyon toplantılarının düzeni; Komisyonlar bülteni; Arşive verilecek komisyon dosyaları

- **ÜÇÜNCÜ KISIM; Genel Kurul Çalışmaları**

Gündem; Özel gündem; Gelen kâğıtlar listesi; Genel Kurulda bekletilme süresi; Teşekkür, tebrik ve temenniler; Toplantı günleri; Birleşimin açılması ve kapanması; Kıyafet; Yoklama; Geçen tutanak hakkında konuşma; Gündem dışı konuşma; Söz alma, konuşmalar ve yazılı konuşmalar; Söz sırası ve söz sırasını değiştirme; Hükümetin temsili; Usul hakkında konuşma; Başkanın görüşme ve oylamalara katılamaması; Görüşmelerde genel düzen; Başkanın söz kesmesi; Konuşma üslûbu; Gürültü ve kavga; Açıklama hakkı; Kapalı oturumlar; Kapalı oturum tutanakları; Görüşmelerin tamamlanması

- **DÖRDÜNCÜ KISIM: Kanunların Yapılması**

Kanun tasarıları ve komisyonlara havale; Kanun teklifleri; Geri alma ve benimseme; Reddedilen kanun tasarı ve tekliflerinin yeniden verilememesi; Seçimlerin yenilenmesi halinde tasarı ve tekliflerin durumu; Hükümetin çekilmesi halinde kanun tasarı ve teklifleri; Raporların okunmaması; Raporda ret istem; Kanun tasarı ve tekliflerinin Genel Kurulda görüşülmesi; Komisyon metninin önce oylanması; Bir maddenin önce konuşulması; Anayasaya aykırılık önergeleri; Tetkik kurulu ve maddî hatalar; Son konuşmalar; Değişiklik önergeleri; Metnin veya maddenin geri istenmesi Genel Kurulda yeniden görüşme; Yetki kanunları ve kanun hükmünde kararnameler; Temel kanunlar

- **BEŞİNCİ KISIM: Özel Hükümler**

Ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanun tasarıları ile genel veya özel af ilanını içeren kanun tasarısı ve teklifleri; Anayasanın değiştirilmesi; Anayasada değişiklik tekliflerinin kabulü; Seçimlerin yenilenmesi kararı

- **ALTINCI KISIM: Denetim Yolları**

BİRİNCİ BÖLÜM: Soru

Soru; Sorulamayacak konular; Sözlü sorunun gündeme alınması ve cevaplandırılması; Yazılı sorunun cevabı; Başkanlıktan sorular

İKİNCİ BÖLÜM: Genel Görüşme

Genel görüşmenin tarifi; Genel görüşmenin açılması; Genel görüşme için özel gündem

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Meclis Araştırması

Meclis araştırmasının tarifi ve açılması; Meclis araştırma komisyonu ve yetkileri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Gensoru

Gensoruda usul

BEŞİNCİ BÖLÜM: Meclis Soruşturması ve Yüce Divana Sevk

Meclis soruşturması açılması için önerge; Meclis soruşturması önergesinin görüşülmesi; Meclis soruşturması komisyonunun kuruluşu; Meclis soruşturması komisyonunun çalışma usulü ve süresi; Meclis soruşturması komisyonunun yetkileri; Soruşturmanın sonuçlandırılması; Siyasî parti gruplarında soruşturma ile ilgili görüşme yapılamaması; Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetle suçlandırılması

- **YEDİNCİ KISIM: Dilekçelerin İncelenmesi ve Karara Bağlanması Esas ve Usulleri**

Dilekçe Komisyonu; Dilekçelerin Başkanlık Divanı'na incelenmesi; Dilekçelerin Komisyon Genel Kuruluna incelenmesi; Komisyon Genel Kurulu kararlarının bastırılması ve dağıtılması; Komisyon Genel Kurulu kararlarına itiraz; Dilekçeler hakkındaki kesin kararların sonucu

- **SEKİZİNCİ KISIM: Cumhurbaşkanı Seçimi, Güven İstemi, Olağanüstü Yönetim Usulleri ve Silahlı Kuvvetlerle İlgili Kararlar**

BİRİNCİ BÖLÜM: Cumhurbaşkanı Seçimi ve Andıçme Töreni

Cumhurbaşkanı seçimi; Cumhurbaşkanı'nın andıçme töreni

İKİNCİ BÖLÜM: Güven İstemi

Hükümet programının okunması; Hükümet programının görüşülmesi; göreve başlarken güvenoyu; Güven isteminin görüşme usulü

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Olağanüstü Yönetim Usulleri

Olağanüstü hal ile ilgili kararlar; Sıkıyönetimle ilgili kararlar; Olağanüstü hal ve sıkıyönetim kanun hükmündeki kararnamelerinin görüşülmesi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Savaş Hali İlanı ve Silahlı Kuvvetlerle İlgili Kararlar

Savaş hali ilanı; Silahlı kuvvet gönderilmesi veya kabulü

• **DOKUZUNCU KISIM: Yasama Dokunulmazlığı ve Üyeliğin Düşmesi**

BİRİNCİ BÖLÜM: Yasama Dokunulmazlığı

Yasama dokunulmazlığının kaldırılması istemi ve görüşüleceği komisyon; Hazırlık Komisyonu ve görüşmeleri; Karma Komisyon raporu; Savunma hakkı

İKİNCİ BÖLÜM: Üyeliğin Düşmesi

Üyeliğin düşmesi; Üyelikten istifa, hükümlülük ve kısıtlanma; Milletvekilliği ile bağdaşmayan bir görevi sürdürme; Milletvekillerinin devamsızlığı

• **ONUNCU KISIM: Oylamalar ve Seçimler**

BİRİNCİ BÖLÜM: Oylamalar

Oylama şekilleri; İşaretle oylamanın yapılacağı haller; İşaretle oylamada usul; Açık oylamanın zorunlu olduğu haller; Açık oylama istemi; Açık oylamanın sonuçlanması; Birden fazla açık oylamanın bir arada yapılması; Karar yeter sayısı; Gizli oylama; Gizli oylama usulü; Oylamanın manasının belirtilmesi

İKİNCİ BÖLÜM: Seçimler

Seçimlerde usul

• **ONBİRİNCİ KISIM: Devam ve İzin**

Devamsızlık ve izin; Devamsızlık cetveli; Devamsızlığın müeyyidesi; İki ay için izin alanların ödenek ve yollukları

• **ONİKİNCİ KISIM: Tutanaklar**

Tutanak neveleri, tutulması ve tutanakta düzeltme

• **ONÜÇÜNCÜ KISIM: Disiplin Cezaları**

Disiplin cezalarının neveleri; Uyarma; Uyarma cezasının verilmesi; Söz söylemekten yasaklama; Kınama; Meclisten geçici çıkarma; Meclisten geçici çıkarma cezasının sonuçları; Disiplin cezalarında savunma ve özür dileme

- **ONDÖRDÜNCÜ KISIM: Kolluk İşleri**

Kolluk tedbirleri; Silah taşıma yasağı; Çalışma salonlarına girme yasağı ve ziyaretçiler; Türkiye Büyük Millet Meclisi eski üyeleri; Basın; Dinleyiciler; Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde suç işlenmesi

- **ONBEŞİNCİ KISIM: Türkiye Büyük Millet Meclisinin İç Hizmetleri**

BİRİNCİ BÖLÜM: İdarî İşler

İç hizmetlere dair mevzuat; Türkiye Büyük Millet Meclisinin heyetle temsili; Türkiye Büyük Millet Meclisi kitaplığından faydalanma

İKİNCİ BÖLÜM: Milletvekilliği ile İlgili Belgeler ve İşaretler

Hal tercümesi varakası; Tanıtıcı belgeler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Malî İşler

Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinin hazırlanması; Harcamaların denetimi; Harcamaların vize edilmesi; Eşya ve demirbaşların denetlenmesi; Kesinhesap

- **ONALTINCI KISIM: Çeşitli Hükümler**

İçtüzüğün değiştirilmesi; Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarının yayımlanması ve yürürlüğe girmesi; Sürelerin tatil sırasında işlememesi

- **ONYEDİNCİ KISIM: Son Hükümler**

Dahilî Nizamnamenin yürürlükten kalkması; Yürürlük; Yürütme

Görüldüğü üzere, TBMM İçtüzüğü, oldukça kapsamlı olarak, kanunların nasıl yapılacağından toplantı usullerine; dilekçe yöntemlerinden, kıyafet yönetmeliğine; tatil ve çalışma prensiplerinden soru önergelerinin yöntemleri ve daha nice konuda kurallar ve çerçeveler çizmektedir. İçtüzüğün tam haline TBMM'nin internet sitesinden ulaşılabilir.

5. TBMM ORGANLARI

TBMM Başkanlık Divanı

Başkanlık Divanı, milletvekilleri arasından seçilen TBMM Başkanı, dört Başkanvekili, yedi Kâtip Üye ve üç İdare Amirinden kurulur. Başkanlık Divanı üyelikleri için yasama dönemi içinde iki seçim yapılmaktadır. İlk seçim süresi iki, ikinci seçim süresi ise üç yıldır.

Başkanlık Divanı, yasaların ve İçtüzüğün verdiği görevleri yerine getirir. Genel olarak, Genel Kuruldaki oylama ve seçimlerde yanlışlık olduğu iddialarını inceler ve karara bağlar. Dış ilişkiler, milletvekilleri ve Meclis personelinin özlük işleri, sağlık ve sosyal ihtiyaçları ile güvenlik gibi konulara ilişkin düzenleyici kararlar alır, yönetmelikler çıkarır.

Siyasi Parti Grupları

Siyasî parti grupları, Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre kurulur. TBMM'de en az yirmi milletvekili ile temsil edilen siyasî partiler grup kurma hakkına sahiptir. Siyasî parti grupları kendi yaptıkları grup iç yönetmeliklerine göre çalışırlar. Genel olarak haftada bir gün toplanıp, çalışmalarına ilişkin değerlendirme ve tartışmalar yaparak, çeşitli konularda kararlar alırlar, strateji saptarlar.

Danışma Kurulu

Danışma Kurulu, TBMM'nin etkin ve önemli kurumlarından biridir. TBMM Başkanının başkanlığında, siyasî parti grup başkan veya başkanvekillerinden birisi ya da onların görevlendirdiği birer temsilci milletvekilinden kuruludur. Gruplar arası diyalogu, uzlaşmayı sağlayıcı ve Meclis çalışmalarını düzenleyici bir işleve sahiptir. Grup temsilcilerinin imzalarını taşıyan Danışma Kurulu önerileri ve tavsiye kararları bağlayıcı nitelikte olduğu için, Genel Kurulca genellikle aynen benimsenir.

Komisyonlar

TBMM'nin yasama ve denetim çalışmalarına temel oluşturan komisyonlar, çeşitli konulara göre çalışma yapan uzmanlık kurullarıdır. Genel Kurul adına görev yaparlar. Komisyonların her birinin üye sayısı, Genel Kurulca tespit edilir. Siyasî partiler, üye sayıları oranlarına göre komisyonlarda temsil edilirler.

Komisyonlar, Meclisin yasama sürecinin önemli bir parçasını ve yasama ve denetleme işlevlerinin temelini oluştururlar. Mecliste üç tür komisyon bulunmaktadır. Bunlar, *ihhtisas*

komisyonları, denetim komisyonları ve uluslararası komisyonlardır. Meclisin şu anki yapısında, 16 ihtisas komisyonu vardır. Bu komisyonların isimleri ve üye sayıları şöyledir:

Anayasa Komisyonu (25);

Adalet Komisyonu (25);

Milli Savunma Komisyonu (25);

İçişleri Komisyonu (25);

Dışişleri Komisyonu (25);

Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu (25);

Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu (25);

Çevre Komisyonu (25);

Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu (25);

Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu (25);

Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu (25);

Dilekçe Komisyonu (15);

Plan ve Bütçe Komisyonu (40);

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu (35);

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (23),

A.B. Uyum Komisyonu (26).

Denetim komisyonları ise meclis araştırması komisyonları ve meclis soruşturması komisyonları olarak faaliyet gösterirler. Haziran 2008 itibarıyla, beş meclis araştırması komisyonu vardır. Bunlar:

Gemi İnşa Sanayisindeki İş Güvenliği ve Çalışma Şartları Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Küresel Isınmanın Etkileri ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Yönetimi Konusunda Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Türkçe'deki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçe'nin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu

Aynı tarih itibarıyla, TBMM'de çalışmalarını sürdüren 12 Uluslar arası Komisyon bulunmaktadır. Bu komisyonlar şunlardır:

Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi (Ağıtpa)

Nato Parlamenter Asamblesi (Natopa)

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (Akpm)

Batı Avrupa Birliği Parlamentolararası Avrupa Güvenlik Ve Savunma Asamblesi (Bab)

Türkiye - Avrupa Birliği Karma Parlamento Komisyonu (Kpk)

İslam Konferansı Örgütü Parlamento Birliği (İköpab)

Barış İçin Asyalı Parlamentolar Birliği (Bapb)

Asya Parlamentoları Asamblesi (Apa)

Avrupa-Akdeniz Parlamenter Asamblesi Türk Grubu (Aapa)

Parlamentolararası Birlik Grubu (Pab)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (Keipa)

Akdeniz Parlamenter Asamblesi Türk Grubu

Bu komisyonlar Meclis içi kurumsallaşmanın önemli parçalarındandır ve aynı zamanda uzmanlık yapılanmalarıdır. Komisyonlar için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yasama yılıdır. Görev süreleri yenileri seçilinceye kadar devam eder.

Komisyonlar, Meclis Başkanlığınca kendilerine gönderilen kanun tasarı veya tekliflerinin görüşmelerine, havale tarihinden itibaren 48 saat sonra başlayabilirler. En fazla 45 gün içinde de sonuçlandırmaları gereklidir.

Komisyonların önemli görevlerinden biri de, tasarı veya tekliflerin öncelikle Anayasaya uygunluğunu incelemektir.

Görüştükleri kanun tasarı ve tekliflerini aynen veya değiştirerek kabul veya reddedebilirler. Karara bağladıkları işleri Genel Kurulda görüşölmek üzere, bir rapor halinde Meclis Başkanlığına gönderirler. Bu raporlar, Genel Kurulda "esas metin" olarak görüşölür.

Genel Kurul

TBMM Genel Kurulu, yasama ve denetim sürecinin sonuçlandığı, konuların görüşölüp, tartışıarak en son karara bağlandığı temel organdır.

Yasama yılı içerisinde, Genel Kurul resmi tatil günleri dışında, Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri saat 15.00'den 19.00'a kadar toplanır. Danışma Kurulunun önerisi üzerine Genel Kurul, toplantı gün saatlerini değiştirebilir; gerekirse diğer günlerde de toplantı yapılmasına karar verebilir.

Genel Kurul, en az 184 milletvekili ile (üye tamsayısının üçte biri) toplanır.

Genel Kurulda karar alabilmek için yapılan oylamada ise, toplantıya katılanların yarısından fazlasının oyu aranır; ancak karar yeter sayısı, hiçbir şekilde 138'den (üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlası) az olamaz.

TBMM Genel Kurulundaki tüm görüşmeler herkese açıktır. Görüşmeler, "TBMM Tutanak Dergisi" ile yayımlandığı gibi, basın, radyo, televizyon gibi çeşitli iletişim araçlarıyla da serbestçe yayımlanabilir.

Genel Kurul, Başbakanın, bir bakanın, bir siyasî parti grubunun veya 15 milletvekilinin yazılı istemi üzerine "kapalı oturum" kararı alabilir. Kapalı oturumdaki görüşmeler "Devlet sırrı" niteliğindedir. Toplantıda bulunanlarca hiçbir şekilde açıklanamaz. Kapalı oturum tutanakları, on yıl sonra yayımlanabilir. Bunların daha önce veya sonra yayımlanmasına, Danışma Kurulunun teklifi üzerine, Genel Kurul karar verir.

6. YÖNETİM VE HİZMET BİRİMLERİ

TBMM'de yasama ve denetim çalışmaları, milletvekillerinin idarî, malî ve sosyal gereksinimleri, basınla ilişkiler, ziyaretçiler, güvenlik gibi konularda destek hizmetleri vermek üzere TBMM Başkanına bağlı olarak "**Genel Sekreterlik Teşkilatı**" bulunmaktadır.

Genel Sekreterlik ve bağlı birimleri, kanunların çıkarılması ve denetim çalışmaları sırasında gereken işlemlerin yürütülmesi, kanun teklifleri ve önergelerin hazırlanmasında milletvekillerine yardımcı olunması, komisyonların çalışmalarında raporların hazırlanması, tutanakların yazımı ve basımı, her türlü bilgi ve dokümanın sağlanması, kütüphane, evrak ve arşiv hizmetleri, çeşitli baskı işleri, basın ve halkla ilişkiler, sağlık ve sosyal işler, haberleşme, ulaşım, Meclis bina ve parklarının bakım, işletme ve onarımları gibi pek çok görev ve hizmetleri yerine getirir.

Genel Sekreterlik Teşkilatı, bir Genel Sekreter ve yasama, idarî ve teknik olmak üzere üç Genel Sekreter Yardımcısına bağlı Daire Başkanlıkları ve Müdürlüklerden oluşmuştur.

Ayrıca, TBMM Başkanlığına tahsis edilen polis ve askerî personel güvenlik hizmetlerini yerine getirir.

Bu arada, TBMM Başkanlığı ve Genel Sekreterlik bünyesinde bulunan danışmanlar, hukuk, kültür, sanat, ekonomi, dış ilişkiler gibi çeşitli konularda araştırma raporları hazırlama, bilgi sağlama, görüş bildirme gibi danışmanlık görevlerini yaparlar.

7. YASAMA FAALİYETLERİ

TBMM Yasama Faaliyetlerini aşağıdaki şekillerde ve araçlarla yapar:

Kanun Tasarıları ve Kanun Teklifleri

Meclisin yasama faaliyeti **kanun tasarısı** ya da **kanun teklifi** vermekle başlar. Bakanlar kurulu tarafından sunulan tekliflere kanun tasarısı, bir ya da birden fazla milletvekili tarafından sunulan tekliflere kanun teklifi adı verilir. Bu teklifler görüşülmek üzere meclis komisyonlarına gönderilir. Tasarı ve teklifi görüşen ve üzerinde çalışmalarını bitiren komisyon, hazırladığı raporu görüşülmek üzere Meclis Genel Kuruluna almak için Meclis Başkanlığına gönderir. Sıra sayısı verilerek basılan komisyon raporu, aksine bir karar olmadıkça, 48 saat geçmeden Genel Kurul gündemine alınamaz ve görüşülemez.

Genel Kurul görüşmelerinde, tasarı veya teklifin önce tümü hakkında siyasî parti gruplarına, hükümete ve milletvekillerine belli sürelerde söz verilir. Daha sonra oylama yapılarak tasarı veya teklifin maddeleri üzerindeki görüşmelere geçilir. Maddelere geçilmesi kabul edilmediği takdirde, tasarı ya da teklif reddedilmiş demektir. Reddedilen metin bir yıl geçmedikçe aynı yasama döneminde yeniden verilemez, Maddelere geçilmesi kabul edildikten sonra, her madde tek tek görüşülür ve oylanır. Görüşmelerin tamamlanmasından sonra, tasarı veya teklifin tümünün oylaması yapılır. Genel Kurulda kabul edilen tasarı veya teklif kanunlaşmış sayılır.

Mecliste kabul edilen yasalar, yürürlüğe girebilmesi ve uygulanabilmesi için, Resmi Gazetede yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanına gönderilir. Cumhurbaşkanı yayımlanmasını bütünüyle ya da kısmen uygun bulmadığı kanunları bir daha görüşülmek üzere Meclise geri gönderir.

Meclis geri gönderilen yasayı aynen kabul ederse, yasa Cumhurbaşkanınca yayımlanır. Bu durumda, Cumhurbaşkanı Anayasaya aykırılığı iddiasıyla **Anayasa Mahkemesinde** doğrudan iptal davası açma hakkını kullanabilir. Bütçe Kanunları bu işlemin dışındadır. Cumhurbaşkanınca geri gönderilemez, yayımlanarak yürürlüğe girer.

Meclisin yaptığı yasaların Anayasaya uygunluğu Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmektedir. Ancak, Anayasa Mahkemesinin bu denetleme işlevi kendiliğinden başlayamaz. Cumhurbaşkanı, iktidar ya da ana muhalefet partisi meclis grubu, ya da belirli sayıda (110) milletvekili Anayasa Mahkemesine doğrudan iptal davası açabilir. Bireyler Anayasa Mahkemesine doğrudan dava açamaz. Anayasa Mahkemesi kararları kesindir ve hem yasamayı, hem yürütmeyi, hem de yargıyı bağlar.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabul edilme süreci ise biraz daha farklıdır. Anayasanın değiştirilebilmesi için, en az 184 milletvekili (üye tamsayısının üçte biri) tarafından yazıyla teklif edilmesi gerekir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler Genel Kurulda **iki** defa görüşülür. Teklifin kabulü için en az 330 milletvekilinin (üye tamsayısının beşte üçü) oyu gereklidir. Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin yasaları da, bir daha görüşülmek üzere Meclise geri gönderebilir. Meclis geri gönderilen yasayı 367 oyla (üye tamsayısının üçte ikisi) aynen kabul ederse, Cumhurbaşkanı yasayı **halk oyuna** sunabilir.

8. DENETİM FAALİYETLERİ

Meclisin ikinci ana işlevi yürütmeyi denetlemek; bakanlar kurulunun uygulamalarını izlemektir. Bu işlev birkaç yolla yerine getirilir. Bu yöntemler şunlardır:

Sözlü ve Yazılı Soru Önergeleri

Soru milletvekillerinin sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere başbakan ya da bakanlardan bilgi istemesidir. Bu yöntem milletvekillerinin tek başlarına işletebilecekleri ve uygulamalar hakkında ilgili bakandan bilgi alabilecekleri tek denetim yoludur ve bu yüzden önemlidir.

Gensoru

Gensoru, bakanlar kurulunun genel politikası ya da bir bakanın kendi bakanlığında izlediği politika ve faaliyetler hakkında yapılan denetimdir. Çok etkili bir denetim yöntemidir; çünkü, bir güvensizlik önergesine, başbakanın, bakanların ya da hükümetin bütünüyle düşürülmesine kadar gidebilir.

Gensoru önergesi bir siyasal parti grubu adına ya da yine en az 20 milletvekili tarafından verilebilir. Gensoru önergesi sonrasında bakanlar kurulunun ya da bir bakanın düşürülmesi üye tamsayısının salt çoğunluğu (günümüzde 226) ile olur.

Genel Görüşme

Genel görüşme belirli bir konunun Meclis Genel Kurulunda görüşülmesini sağlar. Sorudan farklı olarak, soran ile cevaplayan arasındaki ikili durumdan çok taraflı bir görüşmeye geçiştir. Genel görüşmeyi hükümet, siyasal parti grupları ya da en az 20 milletvekili isteyebilir. Genel Görüşme açılmasına karar verildiği takdirde, görüşmelerin yapılacağı gün için özel gündem tespiti yapılır.

Meclis Araştırması (Komisyonları)

Meclis araştırması belli bir konuda bilgi edinmek üzere Meclis tarafından yapılan incelemedir. İlgili konuda araştırma yapılmasına karar verildiği takdirde, milletvekilleri arasından bir araştırma komisyonu kurulur. Komisyonun hazırladığı rapor, Genel Kurulda görüşmeye açılır. Daha sonra da araştırma komisyonunun raporu hakkında Genel Kurulda genel görüşme yapılır. Ülkemizde sıkı sıkı meclis araştırması yapılmakta ve bunun için komisyonlar kurulmaktadır.

Meclis Soruşturması (Komisyonları)

Yasamanın yürütmeyi diğer bir denetim biçimi de meclis soruşturmasıdır. Bu yöntemle yasalara aykırı uygulama yaptığı ve cezai durum gerektiği düşünülen konularda, görevlerini sürdüren ya da ayrılmış başbakan ve bakanlar hakkında Meclis soruşturması istenebilir. Soruşturma açılmasına karar verildiğinde, bir soruşturma komisyonu kurulur. Önergenin Genel Kurulda kabulü halinde, milletvekilleri arasında "Soruşturma Komisyonu" kurulur. Komisyonun hazırladığı rapor Genel Kurulda öncelikle görüşülür. Görüşmeler sonunda,

Genel Kurul gerek gördüğü takdirde, ilgilinin yargılanmak üzere "Yüce Divan'a (Anayasa Mahkemesi) sevkine karar verebilir.

Bunların dışında, Anayasa uyarınca kurulan Kamu İktisadî Teşebbüsleri Komisyonu ile Anayasanın yargı bölümünde yer alan Sayıştay, Devlet kuruluşlarının yönetim, hesap ve işlemlerini TBMM adına denetleme görevini yerine getirirler.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETİNİN TARİHİ

İçindekiler

Giriş

1. Tanzimattan II. Meşrutiyete 1839-1908: Hazırlık Dönemi
2. Meşrutiyetten Cumhuriyetin İlk Yıllarına
3. Cumhuriyetin İlk Yılları

4. II. Dünya avasi Sonrası

Giriş:

Türkiye’de ve dünyada kadınların medeni ve siyasi hakları için mücadeleleri öncelikle eşit yurttaş olma talebi ile başlamış ve medeni ölümlerini kaldırmak birinci hedef olmuştur. Medeni haklarını aldıktan sonra yani birey olarak tanınma mücadelesininden sonra siyasi haklarını kazanma mücadelesi vermişlerdir.

Kadınların kendilerine güvenmeleri ve güçlenmeleri için tarihlerini bilmelerinde yarar vardır. Türkiye’de kadınlara yönelik olarak uzun zamandır tekrarlanan resmi söylem şöyle özetlenebilir:

“Türkiye’de kadınlar hakları için mücadele etmediler. Onlara hakları Atatürk tarafından, tepeden inme biçimde verildi. Türkiye’de kadınlar haklarını batılı toplumlardan önce kazandılar. Türkiye’de kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Kadın-erkek yoktur, insan vardır.”

Bu görüş, ders kitaplarından tören konuşmalarına, siyasi parti programlarından dernek tüzüklerine, ciddi basından popüler magazinlere kadar hergün her yerde sıkça tekrarlanmaktadır. O yüzden kadınlar tarihlerinin bu olduğuna inanmışlardır. Bu görüşün gerçeği tam olarak yansıttığı söylenemez.

Osmanlının son dönemlerinden itibaren başlayan kadın örgütlenmesi bugün farklı alanlarda uzmanlıkları olan pek çok kadın örgütü ve bu örgütlerin konu temelli kurduğu ortaklıklarla devam etmektedir.

Kadınların tarihi, ezilmeye direnmelerinin ve haklarını kazanma mücadelelerinin tarihidir. Türkiye’de bu tarihi şöyle dönemleştirmek mümkündür:

1. TANZİMATTAN II. MEŞRUTİYETE 1839-1908 : HAZIRLIK DÖNEMİ.

Bu dönemde kadınların kendileri aktör değildir. Aydın ve reformist erkekler kadınları ilgilendiren reformlara öncülük yaparlar.

Bu dönemin vurgulanmaya değer tarihleri şunlardır:

1841. Kadınlara kadı önünde evlenme hakkı verilir.

1845-57. Köle ve cariye satın alınması yasaklanır.

1856. Kız evlatların mirastan erkeklerle eşit olmasa da pay almaları kuralı kabul edilir.

1862. Kızlar için ilk Rüştîye-ortaokul açılır.

1869. Sıbyan okulları, yani ilköğretim her iki cins için zorunlu kılınır.

1870. İlk kadın okul müdürü göreve atanır.

1870. Kadınlar için ilk öğretmen okulu açılır.

1860’larda Şinasi, Namık Kemal ve Şemseddin Sami gibi dönemin önde gelen aydınları, Osmanlının Batı karşısındaki gerilemesinde kadınların geri bırakılmasının önemli bir etken olduğu görüşünü işleyen kitaplarını yazarlar.

1869. Kadınlara yönelik ilk yayın: Terakki-i muhaderrat yayınlanır.

Artık kadınlar da kendi kaderleri üzerinde kalem oynatmaya başlamışlardır.

1886. Şükufezar yayınlanır.

1895-1908. Hanımlara Mahsus Gazete yayınlanır. Yazarları arasında dönemin önde gelen aydın kadınlarından Fatma Aliye Hanım ve Şair Nigar Hanım da vardır.

1877. Bir kadın, Zafer Hanım tarafından yazılan ilk roman: Aşk-ı vatan yayınlanır.

1890’lar. Fatma Aliye Hanım kimliğini gizlemekten vazgeçerek romanlarını ve gerek batılılar gerekse islamcılarla polemiklere giriştiği risalelerini kendi adı altında yayınlar.

2. MEŞRUTİYET’TEN CUMHURİYETİN İLK YILLARINA

1908. İlk kadın derneği: Cemiyet-i imdadiye. Kurucusu: Fatma Aliye Hanım.

1908-1920 arasında 25 dolayında kadın derneği kurulur. Bunlar, hayır, eğitim, kültür, ekonomi ve kadın hakları amaçlı derneklerdir.

1911. Nesibe Hanım’ın verdiği “beyaz konferanslar”, Halide Edip Hanım’ın Teali-i Nisvan Derneği’nde verdiği konferanslar gibi birçok konferansta, başta medeni haklar olmak üzere kadın hakları tartışılır.

1913-1921. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (kadın haklarını savunma) Derneği’nin yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi yayınlanır.

1913. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Derneği ilk eylemini düzenler. Telgraf İdaresi’nde müslüman kadınların işe alınması için düzenlenen protesto eylemi. Aynı yıl kadınların erkeklerin yapabileceği herşeyi yapmaya kadir olduklarını göstermek için Belkis Şevket Hanım’ın Yeşilköy’de uçakla uçuş eylemi düzenlenir.

1914. İstanbul Üniversitesi kapılarını kadınlara açar.

1919. Miting kürsüsünde ilk kadınlar: 1. Dünya Savaşı yenilgisi sonucunda ülkenin işgal edilmesini protesto etmek için İstanbul'da, Sultanahmet mitingi gibi dev mitinglerde, Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar kürsüye çıkarlar.

1919-20. Müdafaa-i Hukuk derneklerine paralel olarak Anadolu'nun pekçok yerinde Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan dernekleri kurulur. İstanbul'daki 25 kadın derneğinden 16'sı milli mücadeleye katılır. Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar, milli mücadeleye katılmak üzere gizlice İstanbul'dan Anadolu'ya geçerler. Kadınlar cephe ve cephe gerisinde kurtuluş savaşına büyük destek verirler.

3. CUMHURİYETİN İLK YILLARI:

1923. Yeni Türkiye'nin ilk siyasi partisi, Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişimi, Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarından gelir. Talep, kadınların yurttaşlık hakkı tanınmış olmadığı için kabul edilmez.

1924. Parti kurma talepleri kabul edilmeyen kadınlar Türk Kadınlar Birliği adlı bir dernek kurarlar. Türk Kadınlar Birliği Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınlarının örgütlenmesinin mücadelesinin ana doğrultusunu oluşturur.

1. Türk Kadınlar Birliği

Birliğin amacı, kadınların düşünsel ve toplumsal alanlarda düzeylerini yükselterek, onları toplumsal ve siyasal haklarını kullanacak sorumluluk ve bilince ulaştırmak ve yoksul aile, kadın ve çocuklara yardım etmektir. Yoksul çocuk ve kadınlara yardım çalışmaları, çeşitli toplantılar ve 1935 yılında düzenlenen uluslararası bir konferans dışında, Türk Kadın Birliği'nin en önemli çalışması kadınlara siyasal haklar verilmesi doğrultusunda olmuştur.

Siyasal haklar konusu daha kadın partisi girişimi sırasında tartışılmış, kurucular şimdiki mebusları sayıp güvendiklerini, ama "benliğini daha ziyade idrak eden bir kadın ekseriyeti hazırlandığı vakit" kendilerini bizzat temsil etme hakkını talep edeceklerini açıklamışlardı. Bu istek 1927 Mart'ında Birliğin İstanbul'da düzenlediği kongrede öne sürüldü. İlk aşamada

yerel seçimlerde oy hakkı isteniyordu. Ancak bu çıkış anlaşılan iktidar tarafından zamansız bulunmuştu. Birliğin başkanı Nezihe Muhittin ve arkadaşları “idari usulsüzlük” iddiasıyla yönetimden uzaklaştırıldılar. Derneğe yeni bir yönetim atandı. Yeni yönetim döneminde siyasal hak talebi geri çekilmediyse de, eskisi kadar gürültülü yükseltilmedi. Örgüt 1935 yılında, kadınlara siyasal hakların verilmesinden sonra, hedeflerini gerçekleştirdiği gerekçesiyle kendi kendini fesh etti. Bu feshin kadınların kendi isteğiyle olmadığı, hükümetin o dönem Türk Ocakları ve Mason Derneği gibi derneklerle birlikte TKB’ni de kapattığı araştırmacıların yaygın kanısıdır.

Kadınlar Birliği, 1927 yılında siyasal haklar talebini yükseltene dek, ne kadın haklarının genişletilmesi, ne de TBMM’de kadınlar aleyhine çıkarılmak istenen yasaların eleştirilmesinde yeterince etkinlik gösteremedi. Bu şaşkıncu bir durumdur, çünkü Birliğin kurucu ve yöneticileri arasında Nezihe Muhiddin, Şükufe Nihal gibi eski feministler de vardı. Bu kadınlar 1908’de 2. Meşrutiyet’ten sonra “hürriyet, hürriyet” diye sokaklara dökülmüş, İttihat ve Terakki yöneticileri kadınlara vaatlerini tutmadıkları için de, 5. yıldönümünde Meşrutiyeti “Erkeklerin Milli Bayramı” diye adlandırmaktan çekinmemişlerdi.

Aynı kadınların Cumhuriyet’in ilanından sonra değişen tutumlarında büyük umutlar bağlanan yeni iktidarla iyi geçinme isteğinin payı olmuş olabilir. Birliğin kuruluşunu Mustafa Kemal’in teşvik ettiği söylenmektedir. Kızkardeşi Makbule Hanım da kuruculardan biridir. Daha sonra diğer bazı kadın derneklerinde görüleceği gibi, tavandan ikna yöntemiyle talepleri gerçekleştirmek belki daha gerçekçi görülmüştü. Öte yandan, genç Cumhuriyet’in iç ve dış düşmanlarla mücadele ettiği bir dönemde, devlete yeni sorunlar çıkarmamak kaygısı da belki kadınların seslerini yükseltmemelerinde bir faktör olmuştu.

Daha sonra, siyasal haklar isteminde ısrarcı olduğunda ise, gene ilerde örnekleri görüleceği gibi baskılarla karşılaşmış, daha doğrusu kadınlara hem aba, hem sopa gösterilmiştir. Bir yandan dernek merkezi polis tarafından aranmış, belgelerine el konulmuş, yönetim bir şekilde el değiştirmiştir. Ama diğer yandan da, 1927 seçimlerinde TKB’nin aday göstermekten vaz geçmesini, “bizim henüz vaktimiz gelmemiştir. Hükümetimiz şimdiye kadar kadınlığımızın layık olduğu her türlü hakkı vermiştir; hatta fazlasıyla” diye açıklayan dernek yöneticilerinden Nakiye Elgün 1935’te ilk kadın milletvekillerinden biri yapılmıştı.

1926. Medeni Kanun kabul edilir. Birinci bölümünde kadın erkek eşitliğini tanıyan kanun, şer'î hukuka göre çok ileri bir adımdır. Yıllardır kadınların uğruna mücedele ettikleri haklar (tek eşlilik, boşanmada eşitlik, velayette eşitlik vb) tanınmıştır.

1927. Türk Kadın Birliği yerel seçimlerde bir erkeği kadınların adayı olarak göstermeye çalışır. Ancak aday gösterilen kişi adaylıktan çekildiği için başarılı olamaz.

1928. Onbaşı Halide Edip, kocası ve liberal dostlarıyla birlikte sürgüne gönderilir.

1930. Kadınlara belediye seçimleri yasasında yapılan değişiklikle yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı tanınır.

1931 Sabiha Sertel ve eşi tarafından Resimli Ay dergisi yayınlanmaya başlar. Kadın haklarının sıkça ele alındığı bir dergidir.

1934 (5 Aralık). Anayasada yapılan bir değişiklikle seçme ve seçilme hakkı, kadın-erkek tüm Türk yurttaşlarına tanınır.

1935. Türk kadınları mecliste. 1935'te yapılan seçimlerde 18 kadın TBMM'ne girer. Oranları %4.5'dur.

1935. (18-24 Nisan) Kadınların Oy ve Medeni Hakları Uluslararası Derneği'nin kongresi İstanbul'da yapılır. Gündeme dünya kadınlarını yakından ilgilendiren barış konusu hakim olur.

1935 (10 Mayıs). Türk Kadın Birliği'nin son kongresi. Türk kadınlarının erkeklerle eşit haklara sahip oldukları gerekçesiyle dernek artık işlevini tamamladığı kararına varır ve kendi kendini lağveder.

4. 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI

1948. Cemiyetler kanununda yapılan değişikliğin ardından kadın dernekleri yeniden kurulmaya başlar. Soroptimistler, Üniversiteli Kadınlar gibi uluslararası derneklerin Türkiye şubelerine ek olarak Türk Kadınlar Birliği (başkanı Mevhibe İnönü) yeniden açılır.

2. Türk Kadınlar Birliği

Türk Kadınlar Birliği 1949'da yeniden açıldı. Ama yeni örgüt ilkinden oldukça farklıydı. Bu kez amaçlarını şöyle tanımlıyordu:

- Türk inkılabının kadınlara sağladığı hakları korumak.
- Türk kadınlarının kültür alanında yükselmelerini temin etmek.
- Kadının Türk demokrasisinde hak, vazife ve mesuliyet anlayışının inkişafına hizmet etmek.
- Vatana kültürlü, haklarını müdrük, zamanında ve yerinde kullanmasını bilen, erkeği ve çocuğuna şuurlu bilgi ile hizmet ederek sadakatla ve feragatla her derde yetişen Türk analarının çoğalmasını, yetişmesini sağlamak.

Böylece kadının özverili anne ve eş ve sorumlu vatandaş olarak rolü pekiştiriliyordu. Artık Türk kadını bütün haklarını elde etmişti. Şimdi amaç bunları korumaktı. Kadınlar bu hakları yaşama geçirememişlerse bu belki eğitimsizliklerine atfedilebilirdi, ama sonunda onların kendilerinden kaynaklanan bir durumdu. Siyasetle olan bağ ise tümüyle koparılmıştı. Herhangi bir politik partiye ya da derneğe üye olanlar TKB'ye kabul edilmiyordu.

İkinci TKB giderek hükümet politikalarıyla hemen tümüyle özdeşleşip, yarı resmi bir kuruluş haline geldi. Belki bu yaklaşımın ödülü olarak derneğin bazı genel başkanları milletvekili seçilmişlerdir

TKB ancak 1998 yılında yapılan kongresinde tüzüğünü değiştirerek, partili kadınların derneğe üye olabilmesine olanak sağlamış ve derneğin politikasında bazı değişikliklerin işaretini vermiştir.

1950'li yıllar:

- İlk çok partili seçimlerde TBMM'de kadınların sayısı 3'e, oranları % 0.6'ya düşer.
- Bu yıllarda Kadın Haklarını Koruma Derneği, Türk Anneler Derneği, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, Türk Kadınları Kültür Derneği, Ev Ekonomisi Kulübü gibi diğer kadın örgütleri de kurulmuştur. Bu örgütler Türk Kadınlar Birliği'yle hemen hemen aynı görüşleri paylaşıyorlardı. Kadın haklarını geliştirmek için uğraşmak yerine, kadınların

eksikliklerini gidermeye yönelik bu kuruluşlara “kadınlar için örgütler” demek belki daha doğru olacaktır. Çoğu iyi eğitilmiş, üst sınıflardan gelen, toplumda oldukça yüksek statüye sahip olan bu kadınlar Türkiye’de kadınlar için gerekli tüm yasal değişikliklerin yapılmış olduğuna inanıyorlardı. Aksini iddia etmek Cumhuriyet’i karalamak olacaktı. Kendilerini “kurtulmuş” olarak görüyor, diğer kadınları da kendi düzeylerine çekmek için çalışmalar yürütüyorlardı. 1940’lardan 70’li yılların ortasına kadar kadınlar tarafından yayınlandığı bilinen uzun ömürlü tek dergi *Kadın Gazetesi*’dir (1947-1979). İffet Halim Oruz tarafından çıkarılan dergi çıkış amacını açıklarken, bu dönem boyunca kadın örgütlerinde egemen olan düşünceyi iyi yansıtmaktadır: “Cumhuriyet inkılabı kadınlarımıza ileri dünya kadınlığı arasındaki yerini vermiş bulunuyor. Türk kadınındaki kan ve ruh vasıfları bu hamlenin hem hızla hem de başarıyla vücut bulmasını desteklemiştir. Bundan dolayı *Kadın Gazetesi*... kadın-erkek eşitlik davası üzerinde fikir yürütmek lüzumunu duymayacaktır.”

- 1940’ların sonundan itibaren meslek kadınları da kendi örgütlerini kurmaya başladılar. Bunlar arasında, çeşitli ülkelerdeki aynı meslekte kadınların görüş alışverişinde bulunmalarını amaçlayan Soroptimistler (kuruluş 1948), üniversite mezunu kadınlar arasında düşünce alışverişini, dostluğu, anlaşma ve yardımlaşmayı sağlamak amacını benimseyen Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği (1949), iş ve meslek yaşamındaki kadınların kültürel, sosyal, eğitimsel ve ekonomik statülerini yükseltemeyi hedefleyen Zonta (1963), Türk Hukukçu Kadınlar Derneği (1968), Kadın Eczacılar Derneği (1989) sayılabilir. Bu derneklerin bazıları kadınlar okuma yazma, el işi kursları, kız öğrencilere burs vermek gibi dışa dönük çalışmalar da yürütmüşlerdir.

1960 - 1980

1961 Anayasasıyla demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi toplumun bazı kesimlerinde büyük bir hareketlilik yaratmıştır. İşçiler ve gençler yeni örgütlenme özgürlüklerinden yararlanmış, haklarını genişletmeye çalışmışlar, sosyalist fikirler tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadınların hemen hiç varlık gösterememeleri dikkat çekicidir. Bunda, aynı dönemde uluslararası kadın hareketindeki durağanlığın da kuşkusuz etkisi vardır.

Dönemin belki de tek kayda değer örgütü 1965 yılında Beria Onger’in kurduğu İleri Kadınlar Derneği’dir. Derneğin amacı, çalışan kadınların bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik haklarını

Atatürk ilkeleri ışığı altında savunmak, bu konudaki gericilikle savaşmak, kadınların haklarını kullanmadaki bilinç düzeylerini yükseltmektir.

Derneği neredeyse tek başına yürüten Onger'in yazılarından, 1961 Anayasa'sının derneğin temel esin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. İleri Kadınlar Derneği daha önceki kadın derneklerinden farklı olarak, kadın haklarının yasalarda da genişletilmesinden yanadır. Kadın haklarına insan hakları olarak bakmaktadır. Solcu Kemalist bir yaklaşım içindedir. Dernek çok az ilgi gördüğünden çok geçmeden çalışamaz hale gelmiş ve 1970 yılında kapanmıştır.

Onyılın sonlarında (1969) ilk kez kendine açıkça politik hedefler koyan bir kadın derneği olan Devrimci Kadınlar Derneği kurulmuştur. Dernek amacını, "Türk kadınlarını emperyalizme, işbirlikçilerine, feodal mütegalibeye karşı verilmekte olan milli demokratik devrim ile dünyada barışı egemen kılma savaşı için bir araya toplamak ve bu amaçta öncü durumuna gelmelerini sağlamak" olarak belirlemiştir. Derneğin kurucularından biri, 68 kuşağının mücadelesinde kadınların yönetim kademelerine alınmadığını, "erkekleri geri bıraktıran unsurlar" olarak sayıldıklarını söylüyor. Devrimci Öğrenci Birliği'nde kadınların asil üye olma hakkının olmadığını, onların da var olduklarını kanıtlamak için Devrimci Kadınlar Birliğini kurduklarını, sonra erkeklerin özeleştirisi yaptığını, yoldaşça beraberliğin kurulduğunu anlatıyor.

DKD Batı ülkelerinde, birçoğu sol gruplardan aynı nedenlerden ayrılarak oluşturulan ilk 2. Dalga örgütlerinin Türkiye'deki tek örneği gibi görülüyor. Ancak anlaşılan onlar kısa sürede erkeklerle yeniden barışmışlardır. DKD'nin ne denli örgütlendiği, ne gibi çalışmalar yaptığı çok iyi bilinmiyor. Gene de 1971 darbesiyle kapatılmasaydı, derneğin nasıl bir gelişme göstereceği kuşkusuz ilginç olacaktı.

1970'lerde marksist kadınlar bir dizi kadın örgütü kurdular. Bunlardan ilki 1975'te kurulan İlerici Kadınlar Derneği'ydi. Onu Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri (Ankara ve İstanbul) gibi örgütler izledi.

İlerici Kadınlar Derneğinin amacı tüzüğünde şöyle ifade edilmişti: "Ülkemiz kadınlarına tanınmış sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin kâğıt üzerinde kalmaması, günlük yaşamda somut olarak uygulanması ve geliştirilmesi için yasaların tanıdığı tüm olanakları kullanarak uğraşmaktır.

Dernek özellikle:

- a) Tüm kadınların, en başta emekçi kadınların, toplum ve aile içinde kanunların kendisine tanıdığı yeri alması,
- b) Mevcut yasalardaki kadın hak ve özgürlüklerini zedeleyici hükümlerin Anayasanın eşitlik ilkesine uygun şekilde düzeltilmesi,
- c) Eşit işe eşit ücret ilkesine uygun olarak, fabrikada, tarlada, büroda kadın emeğinin savunulması,
- d) Kadının kendi haklarını savunabilmesi, yurt ve dünya sorunları ile ilgilenmesi ve giderek bunların çözümüne katkıda bulunabilmesi için eğitilmesi, yurt ve dünya barışının ve ulusal çıkarlarımızın etkin savunucuları arasında katılması,
- e) Analığın topluma sosyal bir katkı olarak tanınması için çalışır.”

İKD, tüzüğünde ve diğer belgelerinde Türkiye'deki bütün kadınlar için geçerli birçok soruna parmak basmakla birlikte, kendini emekçi kadınların örgütü olarak tanımlayarak sınırlamıştı. O dönemde Türkiye solu, “emekçi kadınlar” için bile olsa ayrı bir kadın örgütlenmesine olumlu bakmadığından, kendi varlığını onlara haklı göstermek için yoğun çaba harcadı. Bunu kadınların ezilmişliğinden hareketle değil, kadınları sınıf savaşına çekmenin önemini vurgulayarak yaptı. Bir burjuva hareketi olarak görülen feminizme karşı olduğunu sık sık yineledi. Amaç tek başına kadınların kurtuluşu değil, kadın-erkek elele devrime doğru ilerlemektir.

Politik kadın örgütlenmeleri arasında siyasi partilerin, özellikle CHP ve AP'nin kadın kollarını da saymak gereklidir. Partilere kadın üye kazanmak ve partinin politikalarını kadınlar arasında yaymak amacıyla kurulan kadın kolları 12 Eylül rejimi tarafından yasaklanmış, ama daha sonra kadın komisyonları adı altında yeniden canlandırılmışlar, giderek yeniden “kol” halinde çalışmaya hak kazanmışlardır.

Kadın tarihimizde hakkında az bilgi olan bir deneyim ise 1972'de kurulan Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi'dir. Parti amacını “kadınların ülkenin kaderine erkeklerle eşit olarak katkıda bulunmalarının koşullarını sağlamak, kadının da insan ve vatandaş olduğunu topluma kabul ettirmek” olarak ifade ediyordu. Gereklerini yerine getiremediğinden 1972 ve 1977'de seçimlere katılamamış, 1980 askeri darbesinden sonra kapatılmıştır.

1978 yılında İstanbul'da Nermin Abadan-Unat'ın düzenlediği "Türk Toplumunda Kadın" uluslararası konferansı toplandı. Konferansa sunulan tebliğler daha sonra kitap halinde yayınlandığında, bilançonun resmi söylemde gösterildiği kadar parlak olmadığı gözler önüne seriliyordu.

Aynı yıl Duygu Asena'nın yönetiminde çıkmaya başlayan Kadınca dergisi kadın sorunlarını irdeleyen yüksek tirajlı kadın dergileri sayfasını açar. Asena'nın 9 yıl sonra yazacağı Kadının adı yok kitabı (1987) 50'den fazla baskı yapacaktır.

Bu onyılın sonunda K. Millet, S. Firestone, S. de Beauvoir gibi feminist yazarların kitapları Türkçede yayınlanmaya başlanmıştır.

1980'ler

1980'li yıllar Türkiye'de ilk kez kendilerini feminist olarak adlandıran örgütlenmelere ve eylemlere tanık oldu.

1981 yılında feministler küçük gruplar halinde toplanarak bilinç yükseltme çalışmaları yapmaya başladılar.

1982 yılında Fransız feministi Giselle Halimi'nin katıldığı dört günlük bir sempozyumda kadınların sorunlarını tartıştılar.

1983 yılında 6 ay süresince *Somut* dergisinde feminist bir sayfa yayımlandı.

1986'da Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesi için 7 bin imza toplandı.

1987'de İstanbul'da aile içi şiddeti protesto yürüyüşü düzenlendi. 12 Eylül sonrasında yasal olarak düzenlenen ilk gösteri olan bu yürüyüş aile içi şiddete karşı bir kampanyanın başlangıcı oldu. Kampanya çerçevesinde tanıklıklara dayalı *Bağır! Herkes Duysun* adlı bir kitap yayınlandı.

1987'de Feminist dergisi yayıma başladı.

1988 yılında sosyalist –feminist Kaktüs dergisi yayımlanmaya başladı.

1989'da "mor iğne" adıyla cinsel tacize karşı kampanya, daha sonra 438. Maddeye, bekaret kontrolüne, tecavüze karşı kampanyalar düzenlendi.

Feministler 1984 yılından itibaren dernek, vakıf ya da şirket biçiminde örgütlenmeler oluşturdular.

1984 yılında kurulan Kadın Çevresi şirketi, ev içinde ve dışında, ücretli, ücretsiz çalışan kadınların ürünlerini tanıtmak, pazarlamak, bilim, teknik ve sanat alanlarında bilgi düzeylerini yükseltmek, kültürel iletişimi sağlayacak her türlü üretim ve etkinlikte bulunmak amacını güdüyordu. Feminist kitapları çevirerek yayınladı ve bir kitap kulübü oluşturdu, feminist konularda tartışma toplantıları düzenledi. *Feminist* dergisini bu şirket çıkarttı. 1987 yılında kapandı.

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin (1987-1990) amacı kadınların toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın her alanında eşit insanlar olarak yer almalarına engel olan ve binlerce yıllık bir geçmişten beslenen ataerkil kurumların, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi ve yasaların değiştirilmesi için mücadele idi. Aynı yıl Ankara'da kurulan Kadın Dayanışma Derneği de benzer amaçlar güdüyordu.

Kadın Kültür Evi 1989 yılında kuruldu. Amacı kadınların evlerinden çıkmalarını sağlamak, yaşantılarına sahip çıkmalarını gerçekleştirmek, kadınların kültür birimlerini evrensel kültürle zenginleştirmek için bir mekan oluşturmaktı. Kadınlara ücretsiz hukuk danışmanlığı da sağlayan Kültür Evi 1990'da kapandı.

Feminist grupların amacı 1988 yılında yayınladıkları Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi'nde en somut ifadesini bulmaktadır: “Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz... Biz feminist kadınlar, kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz... Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanışmaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz.”

1980'li yılların sonu kadın hareketi içinde farklılaşmaların ortaya çıktığı bir dönem oldu. Dernekleşme konusunda görüş birliği yoktu, çünkü bazı feministler bunun kaçınılmaz olarak hiyerarşiye yol açacağı düşüncesindeydiler. 1988 yılında yayına başlayan ve 12 sayı yayınlanan *Kaktüs* sosyalist-feminist bir çizgiyi savunuyor, böylece “radikal” feministlerden bazı konularda ayrılıyordu. 1988 yılında düzenlenen ve bütün kadın gruplarını bir araya getirmeyi hedefleyen Birinci Kadın Kurultayı ise uzlaşmazlıkla sonuçlandı.

Ancak bu dönemde önemli kazanımlar da sağlandı.

1986 yılında Türkiye’de, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kimi çekinceler konularak da olsa TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

1989’da Ceza Kanununun 438. Maddesi (“tecavüz edilen kadın fahişe ise cezadan 2/3 indirim yapılır”) TBMM tarafından, Medeni Kanunun 159. Maddesi (evli kadının ev dışında çalışabilmek için kocasından izin alması gereği) Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

1989’da SHP kurultayında kadınlar için %25 kota ilkesi ve kadından sorumlu devlet bakanlığı kurulması kararı benimsendi. 1989’da devlet ilk kez, önce Çalışma Bakanlığı’na bağlı olan sonra Başbakanlığa bağlanan Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nü (KSSGM) kurdu. Daha sonra ise KSSGM’nin de bağlı olacağı Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nı oluşturarak kadınların sorunları olduğunu zımnen kabul etti.

Diğer örgütlenmeler

1980’lerde feministlerden başka kadın örgütleri de kuruldu. Bunlardan biri Semra Özal’ın kurduğu Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı’ydı (1986). Amacını çalışan kadınların kırsal kesimde, tarımda, kültür, sanat ve politikada, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dayanışmalarını geliştirmek, güçlendirmek ve Türk kadınlarının ulaştığı sosyal, ekonomik, kültürel düzeyi tüm dünyaya tanıtmak olarak tanımlıyordu. Zengin kadınların örgütü olarak bilinen vakıf uzun ömürlü olmadı.

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (1986): Amacı, atıl kadın emeğini geleneksel ev işleri dışına çıkararak gelir getirici yaratıcılığa dönüştürmek, bu yolla kadının sosyo-ekonomik statüsünü yükseltmekti. Vakıf İstanbul’un çeşitli gecekondu merkezlerinde çocuk yuvaları ve kadın merkezleri açtı. Ayrıca, kadınların ürünlerini aracısız pazarlayabilmeleri için projeler geliştirmektedir.

Kadınlar Dayanışma Derneği (1986). Amacı kadınları maddi ve manevi yönden güçlendirmektir. Her yıl sekiz öğrenciye burs vermekte, 8 Mart kadınlar gününü kutlamakta ve konferanslar düzenlemektedir.

1988 yılında kurulan Demokrasi Mücadelesinde Kadın Derneği (DEMKAD), emekçi kadınlar arasında örgütlülük gücüyle erkeklerle omuz omuza mücadele etmenin koşullarını yaratmak ve kadınların ülke sorunlarından bağımsız olarak görmedikleri sosyo-ekonomik sorunlarının çözmek hedefini güdüyordu. Hayat pahalılığına, gecekondu yıkımına karşı

eylemler, Filistin halkıyla dayanışma etkinlikleri düzenledi. Dernek 1992 yılında kapatılmıştır.

Aynı yıl kurulan Demokratik Kadın Derneği ise, kadını cins olarak ezilmişliğe mahkum eden ekonomik, toplumsal kurumların değiştirilmesi, kadınlar üzerinde yüzyıllardır süregelen her türlü baskının kaldırılması, gelenek ve değer yargılarının dönüştürülmesi amacını benimsemişti.

1980'lerin dikkat çekici bir olgusu gelişen İslamcı hareket içinde kadınların rolüydü. Refah Partisi'nin özellikle İstanbul'da güçlenmesinde ve belediye seçimlerini kazanmasında partili kadınlar belirleyici olmuşlardı. Gene bu yıllarda *Kadın ve Aile*, *Mektup* ve *Bizim Aile* gibi İslamcı kadın dergileri yayınlandı. Üniversitelerde türban mücadelesi politik İslamın devletle en göze çarpan çatışma alanı oldu, olmaya da devam ediyor. Öte yandan Refah Partisi'nin partili kadınlara yönetimde söz hakkı tanımaması bu kadınların bazılarında hayal kırıklığı yarattı. Partiye ve partideki erkek egemenliğine tepkiler oluştu. Bu Türkiye'de de bir İslam feminizminden söz edilip edilemeyeceği tartışmasını gündeme getirdi.

Öte yandan, İslamcı tehdide karşı Kemalist kadınlar yeni örgütlenmelere giriştiler. Bunlardan en büyüğü olan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği 1989 yılında kuruldu, çok yaygın bir örgütlenme ağı oluşturdu. Derneğin amacı Atatürk ilke ve devrimleri ile gerçekleşen kadın haklarının korunması, gelişmesi, yaygınlaştırılması, bu bağlamda kadınların siyasal, ekonomik, toplumsal, yasal ve kültürel tüm özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması olarak ifade edilmektedir.

1990'lardan bugüne

1990'ların başına gelindiğinde yukarıda sayılan kadın örgütlerinden bir bölümü kapanmış, örgütlenemeyen gruplar dağılmıştı. İlk çıkıştaki coşku ve heyecanın aynı düzeyde sürmesi zaten beklenemezdi. Buna karşılık bu onyılda kadın hareketinde kurumsallaşmaya , uzmanlaşmaya ve ülke çapında yaygınlaşmaya doğru bir yönelim gözlenmektedir.

Kadına yönelik şiddete karşı çıkışların bir ürünü Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı oldu. 1990'da kurulan vakfın amacı, aile içi ya da dışı şiddete maruz kadınların sığınabilecekleri evler açmak, işletmek, onlara bir meslek kazanmalarında ya da mesleklerini yapmalarında yardımcı olmaktır. Hukuki ve psikolojik danışmanlık hizmetleri de vermektedir.

Şiddete maruz kalan kadınlara danışmanlık yapmak ve Kadın Sığınma Evleri kurulmasını sağlamak amacıyla 1993 yılında Ankara'da kurulmuş olan bir örgüt de Kadın Dayanışma Vakfı'dır. Daha sonraki yıllarda çeşitli illerde, benzeri amaç ve adlarla dernek ve vakıflar kurulmaya başladı.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi (1990) kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek kuşaklar için saklamak amacını gütmektedir.

Kadının İnsan Hakları Eylem-Araştırma Merkezi 1993'te kurulmuştur. Amacı kadınları güçlendirerek ayrımcılığı sona erdirmektir. Özellikle taban örgütlerine destek olma çalışmaları yürütmektedir. İslam Yasaları Altında Yaşayan Kadınlar gibi uluslararası kadın kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır.

1990 yılından başlamak üzere çeşitli üniversitelerde kadın araştırma merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler kadın araştırmaları konusunda yüksek lisans programı ve araştırma projeleri yürütmekte, yayın yapmaktadırlar.

1991 yılında kurulan Kadın Araştırmaları Derneği'nin de amacı eğitim, kültür, hukuk ve sağlık alanlarında kadınlara ilişkin bilimsel araştırmalar yapmaktır. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi ile ortak çalışmalar yürütmektedir.

1993 yılında çeşitli kadın kurum ve kuruluşlarının ortak çabasıyla, Medeni Kanun'un aile hukukundaki kadın-erkek eşitliğine aykırı hükümleriyle mal paylaşımı rejiminin değiştirilmesi için 100 binden fazla imza toplandı ve TBMM'ye sunuldu.

1995 yılında yayına başlayan *Pazartesi* ise, bağımsız bir feminist dergi için kolay olmayan bir başarı göstermiş ve aylık yayını 2002 yılına dek aralıksız sürdürebilmiştir.

1997 yılında, KA-DER, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği kurulur. Tüzüğünde kadınların siyaset başta tüm karar mekanizmalarında etkin ve eşit temsilini sağlamak amacıyla, açıkça siyasetle uğraşacağını belirten ilk kadın derneğidir. Tüm partilere ve siyasi görüşlere eşit mesafede duruşu ve çeşitli siyasi görüşten kadınları ortak amaçla bir araya getirmeyi başarması açısından ülkede ve dünyada özel bir yere sahiptir.

1998 yılından başlayarak her yıl, 2003'de 5.si gerçekleşen, Kadın Sığınakları ve Dayanışma Merkezleri Kurultayları toplanmaya başladı.

90'lı yılların sonunda başlayıp 2000'li yıllarda güçlenerek süren önemli bir gelişme ise Barolara ve TBB'ne bağlı Kadın Komisyonlarının ve kadınlara hukuki danışmanlık yapan Kadın Danışma Merkezlerinin kurulmasıdır. Çeşitli meslek kuruluş ve odalarında da Kadın Komisyonları veya Eşitlik Komiteleri kurulmaya başladı.

Gene 1990'larda gözlenen ve giderek güçlenen bir eğilim İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep gibi merkezlerden başlayarak çeşitli illerde farklı görüşlerdeki kadın grup, kurum ve kuruluşlarının belli konularda ve/veya sürekli işbirliğini sağlamak üzere oluşturulan bağımsız kadın platformlarıdır.

1990'larda ortaya çıkan ve giderek yaygınlaşan bir diğer kadın örgütlenmesi ise, BM Habitat Konferansı sonrası, büyük kentlerde oluşturulan Kent Konseyleri'ne bağlı Kadın Komisyonlarıdır. Kadın Komisyonlarında bir araya gelen çeşitli siyasi görüşten kadınlar, kent yaşamına kadınların çözüm ve görüşleriyle katılımının önemli araçlarından birisini oluşturuyor.

90'lı yılların sonunda ve 2000'li yıllarda, ülke çapında yaygınlaşan ve çeşitlenen kadın kurum, girişim, komite, komisyon, platform ve kuruluşlarının arasında iletişim, deney aktarımı ve ortak hedefler için ortak mücadele olanağı sağlamak üzere çeşitli iletişim ağları, web siteleri oluşturulmaya başladı. Bunlar arasında Uçan Süpürge WEB sitesi ve Kadın Kurultayı e-grup en etkin kullanılanlarıdır.

2001 ve 2002 yıllarında yeni Medeni Yasa'nın ailede ve toplumda eşitlik sağlama doğrultusunda ve hızla çıkması için ülke çapında kadın kurum ve kuruluşları çok etkin bir mücadele verdi.

1990 sonrası yıllarda Türkiye kadın hareketi önemli kazanımlar elde etmiştir.

1998 yılında şiddete maruz kadınların aile içinde korunmasına yönelik "Aileyi Koruma Yasası" yürürlüğe girmiştir.

1998 yılında KA-DER'in TBMM'de daimi bir kadın-erkek eşitlik komisyonu kurulması önerisi sonucunda, TBMM'de geçici bir Kadın-Erkek Eşitlik Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun CEDAW'ın uygulanması ve kadın-erkek eşitsizliğini önlemek için atılması gereken yasal ve idari önlemleri içeren raporu TBMM'de kabul edilmiştir.

1999 yılında, Türkiye kadın kuruluşlarının görüşlerini de içeren yeni bir Medeni Yasa Tasarısı hazırlayarak CEDAW sözleşmesini onaylarken koyduğu çekinceleri kaldırmıştır. **Bkz. Ek 1**

1999 Genel ve Yerel seçimlerine, KA-DER'in başını çektiği en az %10 kadın temsili sağlanmasına yönelik kampanya ile gidilmiş ve Türkiye'de ilk kez kadınların politikada olağanüstü eksik temsili sorunu kamuoyuna mal olmuştur. Türkiye tarihinde görülmedik sayıda çok kadın aday adayı ve aday olmuştur.

2000 yılında kadın haklarının ciddi ve sistematik ihlali durumunda, kadınlara ve örgütlerine BM CEDAW komitesine şikayet hakkı tanıyan CEDAW ihtiyari protokolü Türkiye tarafından imzalanmış, 2003 yılında ise TBMM'ce onaylanıp yürürlüğe girmiştir.

2002 Mart ayında KA-DER'in öncülüğünde çeşitli kadın örgütleri, T.C. Anayasasında kadınlar için fırsat eşitliği sağlamaya yönelik özel önlemler alınmasını devlete görev olarak veren değişiklikleri içeren Eşitlik İçin Anayasa Değişikliği Paketi ile TBMM ve yerel meclislerde en az %30 cinsiyet kotası uygulanmasını sağlayacak Siyasi Partiler ve Seçim Yasası değişikliklerini içeren bir diğer yasa paketi hazırlayıp, kamuoyuna sundu. Her iki yasa değişikliği paketi için gerekli kamuoyu desteğini sağlamak ve siyaset kurumuna baskı yapmak üzere çok yönlü çalışmalar, çok sayıda kadın kurum ve kuruluşunun ortak çabasıyla sürekli ve sistemli olarak sürüyor. **EK: 2**

2002 Erken genel seçimlerinde kadın adayların seçilebilecek yerlere yerleştirilmesi ve kadın adayların durumunun seçmenlerin oyunu belirlemede bir kıstas olmasını sağlamak üzere bir Kadın Koalisyonu kuruldu. 2004 yerel seçimlerinde, kadınları aday olmaya teşvik etmek aşamasından başlayarak benzeri yerel ve merkezi koalisyonların kurulması için çalışmalar sürüyor.

2002 'de yeni Medeni Yasa aile hukukunda kadınlar lehine pek çok iyileştirme getirerek yasalaştı. Ancak, yürürlükle ilgili yasanın 10. Maddesi, yürürlük tarihi olan Ocak 2003 öncesi evlenmiş kadınların boşanma halinde edinilmiş malların paylaşımında kadınlar lehine getirilen değişiklikten yararlanmasını engelleyecek biçimde yasalaştı. Bu haksızlığı düzeltmek üzere kadın hareketi 2003 ilkbaharında, "Ekonomik Şiddete Hayır" adlı halen süren bir kampanya başlattı.

2002 yılında ayrıca AB uyum yasaları çerçevesinde Yeni İş Kanunu kabul edildi. Kanun kadınlar için tam bir eşitlik getirmese de ilk defa işyerinde cinsel taciz, dolaylı ve doğrudan

ayrımcılık kanuna girdi ve iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılamayacağı hüküm altına alındır.

2004 yılında AB uyum paketleri çerçevesinde Anayasa Değişiklikleri yapıldı.

Kadın Örgütlerinin uzun yıllardır değiştirilmesini talep ettiği Eşitliği düzenleyen Anayasa Maddesi (10.) değiştirildi ve buna göre;

MADDE 10 - Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek fıkra: 5170 - 7.5.2004 / m.1) Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Yine kadın örgütlerinin taleplerinin hayata geçirilmesi için önemli olan bir madde de Anayasada düzenlendi. **Anayasa 90. madde**

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz. Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü antlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.)Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.

2004 yılında yapılan en önemli değişiklik ise Kadın Örgütlerinin üzerinde 2 yıl boyunca çalıştığı yeni TCK nın kabul edilmesidir. Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe giren bu yeni TCK ile kadın örgütleri taleplerinin %80'ini elde ettiler. **EK 3**

EK 1:

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, toplumlarda varolan kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan önemli bir Birleşmiş Milletler Sözleşmesidir. Bu nedenle, demokratik ve eşitlikçi bir ülke olma yolunda önemli adımlar atan Türkiye'nin hangi maddelere hangi nedenlerle çekince koyduğunu burada incelememizde yarar var. İlk çekince Sözleşmenin 15/2'nci maddesine konulmuştur. Madde şöyledir: "Taraf devletler medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır. Özellikle, kadınlara akit yapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her aşamasında eşit muamele edeceklerdir"²⁷ T.B.M.M. Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu'nun raporuna göre; sözleşmenin bu maddesine o dönemki Medeni Kanun'un 159. maddesinde yer alan "karının çalışması, meslek seçimi kocanın rızasına bağlıdır" hükmü nedeniyle çekince konulmuştur²⁸. Anayasa Mahkemesi 19.11.1990 tarih ve E: 1990/30 K: 1990/31 sayılı kararı ile bu maddeyi

²⁷ Kadının Statüsünün Araştırılarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin Yaşama Geçirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirleri Tespit Etmek Amacıyla Kurulan T.B.M.M. Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu, (2003), KSSGM, Ankara, s.25.

²⁸ a.g.e., s.25.

iptal etmiştir²⁹. Çekincenin dayanağı ortadan kalktığı halde; çekince, 1999 yılına kadar kaldırılmamıştır. Bir diğer çekince konulan madde, sözleşmenin 15/4 üncü maddesidir. Madde: “Taraflar devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak ikametgâh seçme ve nakletmekte eşit yasal haklar taniyacaktır”³⁰, demektir. Yine aynı rapora göre; sözleşmenin bu maddesine, o zamanki Medeni Kanun’un 152. maddesindeki “Koca birliğin reisi. Evin intibası ona aittir.” ve 21. maddesindeki “Evli kadının ikametgâhı, kocanın ikametgâhıdır” hükümlerine dayanarak çekince konulmuştur³¹. Günümüzde ise durum, Yeni Medeni Kanunun 186. maddesinde “eşler oturacakları konutu birlikte seçerler” şeklinde düzenlenmiş ve Kanuna eşitlik anlayışı yerleştirilmiştir³².

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne yönelik olarak konulan diğer çekinceler ise; 16/1 (c,d,f,g) maddeleridir. Bu maddeler;

“Taraflar devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara,

(c) evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumlulukları sağlayacaklardır,

(d) medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların çıkarları en ön planda gözetilecektir,

(e) her durumda çocukların çıkarları en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme benzeri veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar sağlayacaklardır,

(f) aile adı, meslek ve iş seçimi dâhil her iki eş (kadın-erkek) için, eşit kişisel haklar tanınacaktır.³³”

16/1(c) maddesine; o dönemki, Medeni Kanun’un 152. maddesi "koca birliğin reisi, evin intihabı kadın ve çocukların münasip veçhile iâşesi ona aittir" hükmü, Medeni Kanun’un 154. maddesi "birliği koca temsil eder", Medeni Kanun’un 155. maddesi "kadının da koca gibi birliği temsile hakkı bulunmaktadır, karının üçüncü şahıslar tarafından malum olabilecek

²⁹ a.g.e., s.25.

³⁰ a.g.e., s.25.

³¹ a.g.e., s:26.

³² <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>

³³ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.26,27,28.

surette selahiyetini tecavüz etmeyen tasarruflarından koca mesuldür", Medeni Kanun'un 156. maddesi "kadın birliği temsil yetkisini suiistimal ettiğinde bu yetki koca tarafından nez edilecektir", Medeni Kanun'un 157. maddesi "kadının nez'in sebepsiz olduğunu ispatı halinde bu yetki kadına iade edilecektir", Medeni Kanun'un 158. maddesi "koca açık yada gizli izin vermediği sürece kadın temsil yetkisini aşamaz" ve Medeni Kanun'un 160. maddesi "birliğe ait mallarla ilgili olarak üçüncü şahıslara karşı açılan davalarda kocanın karıyı temsil ile mükellef olduğu" hükümleri gereğince³⁴, çekince konulmuştur.

Yeni Medeni Kanunda ise bu maddeler şu şekilde değiştirilmiştir: Medeni Kanun'un 186. maddesinde "eşler oturacakları konutu birlikte seçerler.", 188. maddesinde "eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil eder", 189. maddesinde "Birliği temsil yetkisinin kullanıldığı hâllerde, eşler üçüncü kişilere karşı müteselsilen sorumlu olurlar", 190. maddesinde "temsil yetkisinin kaldırılması ve sınırlandırılması", 191. maddesinde "temsil yetkisinin geri verilmesi", 193. maddesinde "eşlerin her birinin diğeri ve üçüncü kişilerle her türlü hukuki işlemi yapabileceği", 194. maddesinde "aile konutu üzerinde eşlerin ortak hakları" ve 202. maddesinde "paylaşmalı mal ayrılığı rejiminin uygulanması"³⁵ konularında hükümler getirilmiştir.

Sözleşmenin 16/1(d) maddesine geldiğimizde, bu maddenin o dönemki "Medeni Kanun'un 263. maddesinde "evlilik sırasında ana ve baba velayeti birlikte icra ederler, ancak anlaşmazlıklarda babanın reyi muteber olacaktır" hükmünün babanın reyine üstünlük tanıdığından³⁶, çekince konulmuştur. Yeni Medeni Kanunda; 336. maddede, "Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar" şeklinde bir düzenleme yapılmıştır³⁷. Görüldüğü gibi, erkeğin üstün konumundan, kadın ve erkeğin eşitliğine doğru olumlu adımlar atılmaya başlanmıştır.

Sözleşmenin 16/1(e) maddesine baktığımızda ise, Medeni Kanun'un 255. maddesinin "eşlerden birinin evlat edinebilmesi için diğeri eşin rızası aranacaktır" ve 263. maddesinin

³⁴ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.26.

³⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>.

³⁶ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.27.

³⁷ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>.

“anlaşmazlık halinde babanın reyine üstünlük tanınacaktır”³⁸ hükümleri nedeniyle çekince konulmuştur. Yeni Medeni Kanun, 306. maddesiyle eşlerin birlikte evlat edinmesi hükmünü getirmiştir³⁹. 16/1(f) maddesine ise, Medeni Kanun’un 153. maddesine “karı, kocanın aile ismini taşır” ve 159. maddesine “kadının meslek ve sanatının icrası kocasının iznine tabidir” dayanarak çekince konulmuştur⁴⁰. Araştırma Komisyonu’nun raporuna göre; “153. Madde 22.5.1997 tarih ve 22996 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, 14.5.1997 tarih ve 4248 sayılı Kanunla değiştirilerek "kadının kocasının soyadı önünde kendi soyadını da kullanabilmesi" sağlanmıştır”⁴¹. Yeni Medeni Kanunda da, Madde 187 ve Madde 192 bu konuyu düzenlenmiştir. Madde 187 “Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir”⁴² denilmiş, Madde 192 ile de “eşlerden birinin meslek ve iş seçimi diğer eşin ve ailenin huzur ve yararı göz önünde tutulur”⁴³ hükmü getirilmiştir. Sözleşmeye konulan en son çekince, 29/1 maddesidir. Madde şu şekildedir: “İki veya daha fazla taraf devlet arasında işbu sözleşmenin yorum veya uygulanmasından doğan ve müzakere ile çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, birinin talebiyle hakem kuruluna götürülecektir. Taraflar tahkimname talebinden itibaren 6 ay içinde hakem kurulunun teşekkül tarzında anlaşmazlarsa taraflardan herhangi biri uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı’na divan statüsü gereğince götürebilir”⁴⁴.

³⁸ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.27-28.

³⁹ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>.

⁴⁰ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.28.

⁴¹ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.28.

⁴² <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>.

⁴³ <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hd/11.htm>.

⁴⁴ TC. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.28-29.

EK 2:

SIYASİ PARTİLER VE SEÇİM YASALARINDA DEĞİŞİKLİK GEREKLİDİR

Siyasete katılımı kadın erkek eşitliğinin sağlanması için yasalarda değişiklik yapılmalıdır.

Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarında Eşitlikçi Bir Demokrasi İçin Öneriler;

Siyasete katılımı kadın-erkek eşitliği için siyasi partiler ve seçim yasalarında değişiklik paketi Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) Ankara Şubesi tarafından koordinasyonu yapılan farklı kadın sivil toplum kuruluşlarının ve Ankara Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin yer aldığı çalışma grubu tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan bu metin kadın sivil toplum kuruluşları ile paylaşılmış ve destekleri alınmıştır. Siyasete katılımı kadın-erkek eşitliği için siyasi partiler ve seçim yasalarında değişiklik paketi'nin genel gerekçesi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

SİYASETE KATILIMDA KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ İÇİN SİYASİ PARTİLER VE SEÇİM YASALARINDA DEĞİŞİKLİK PAKETİ GENEL GEREKÇESİ

Türkiye’de kadınlar seçme ve seçilme hakkına 5 Aralık 1934 tarihinde sahip oldu. Ancak kadınların Türkiye’den çok sonra seçme ve seçilme hakkını elde ettiği pek çok ülkede, siyasete ve karar mekanizmalarına kadınların eşit katılımı yolunda özel önlemler alınırken, ülkemizde hiçbir adım atılmamıştır.

Kadınların siyasete katılımı açısından Türkiye yerinde saymış hatta geri gitmiştir. Ülkemiz kadınlarının bu hakkı elde etmelerinden bir yıl sonra, 1935’te yapılan seçimlerde parlamentoda 395 sandalye var; kadınların oranı % 4,6. Bundan tam 64 yıl sonra, 2002’de yapılan seçimlerde TBMM’de 550 sandalye var; kadın milletvekillerinin oranı % 4,36. Bu oranla, Türkiye’de kadınlar açısından “temsil krizi” olduğu açıktır.

Yerel meclislerde kadınların temsil oranı %1 civarındadır. Şu anda 59. hükümette Bakanlar Kurulunda sadece bir kadın bakan bulunmaktadır. Bugüne dek Türkiye’de tek bir kadın vali görev yapabilmıştır.

Bu gerçekler, ülkemizde nüfusun ve seçmenlerin yarısından çoğunu oluşturan kadınların, siyasette çok eksik temsil edildiğini apaçık ortaya koymaktadır. Kadınların, kendi yaşamları hakkında verilen kararlara neredeyse katılmadığı bu durum, onların eğitimden çalışma yaşamına, aile yaşamından sağlığa ve uğradığı şiddete kadar, yaşadığı ağır sorunların ve eşitsizliğin sürmesinin başlıca nedenlerinden birisidir. Daha da önemlisi, Türkiye, bu temsil krizini çözmeden, asla demokratik bir ülke olamayacaktır.

Kadınların siyaset ve karar mekanizmalarında eşit ve etkin temsilinin önündeki en büyük engel, toplumsal cinsiyet eşitliğini reddeden siyaset kültürüdür. Bu engel, yasalarda somut düzenlemeler yapılmaksızın aşılamaz. Kadınlar “eşit olmayan” koşullarda yaşamaya mahkum edildiklerinden, toplumsal ve yasal fırsatlardan eşit bir biçimde

yararlanamamaktadır. Kadınların yüzlerce yıldır içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel eşitsizlik, **özel önlemler de getiren yasal düzenlemeler** yapılmadıkça ve uygulanmadıkça ortadan kaldırılamaz.

Bu nedenle pek çok ülke, kadınların siyasete ve yönetime katılmalarının önünü açacak, ” eşit haklara sahip olma” ilkesini ve “olumlu ayrımcılık”, “fırsat önceliği”, “kota” gibi özel önlemleri anayasalarına ve ilgili yasalarına koymuştur. Türkiye ne yazık ki bu tür önlemleri almakta çok ağır davranmakta ve Siyasi kararlılık gösterememektedir.

Tarafı olduğumuz “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW”, kadın-erkek eşitliğini “**filen**” sağlamak ve hızlandırmak için anayasa ve yasalarla geçici özel önlemler alınmasının zorunlu olduğunu ve bunun “yasa önünde eşitlik” ilkesiyle çelişmediğini belirtiyor. 2000 Yılında, B.M.in “PEKİN+5” özel oturumundan çıkan Türkiye’nin de imzaladığı, kadın-erkek eşitliği için eylem planı niteliğindeki sonuç bildirgesinde de, kadınların siyasi partilere ve parlamentolara katılımını arttırmaya yönelik özel önlemler alınması ve kotalar getirilmesi gerektiği kabul edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7 No.lu Ek protokolünde de benzer bir düzenleme yer almaktadır. AB Katılım Ortaklığı Belgelerinde ve paralelinde Türkiye’nin hazırladığı Ulusal Programlarda, kısa vadede yapılması taahhüt edilen “kadın-erkek eşitliği”ne ilişkin düzenlemeler de, Anayasa ve yasalarda kadınlar lehine özel önlemler getirilmesini gerektirmektedir.

1999 yılı itibariyle aday ülke konumunda olduğumuz AB’nin kurucu Antlaşması 3. maddesi kadın-erkek eşitliğinin tüm sektörlerde yayılması, 141. maddesi dezavantajlı gruplara özel önlem politikaları uygulanması yükümlülüğünü getirmektedir

Nitekim, bu emredici hükümler karşısında Anayasanın 10.maddesi değiştirilmiş ve Devlete Kadın-Erkek eşitliğini sağlamak için tüm tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiştir.

Buna paralel olarak yine Anayasa'da yapılan bir değişlikle Uluslararası sözleşmelerin iç hukuk kurallarına üstünlüğü de tanınmıştır.

Yukarıdaki açıklanan nedenlerle, Türkiye, artık kadınların karar alma mekanizmalarında, eşit ve demokratik temsil hakkı talebini gecikmeden hayata geçirebileceği anayasal zemini bulmuştur ve bu doğrultuda yasalarda da, özel önlemler içeren gerekli değişlikleri gecikmeden çıkarmak zorundadır.

Kadın örgütleri olarak ekte sunduğumuz Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarında değişikliklerle ilgili yasa tasarısı teklifinde, alınması gerekli özel önlemler belirtilmiştir. Bu konuda alınması gereken önlemlerin başında, her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımının yasayla zorunlu kılınması gelmektedir.

Kadın politikacı ve yöneticilerin, bir karar mekanizmasında veya parlamentoda kadınları etkin bir biçimde temsil edebilmesi için, temsil ve katılım oranının en az %30 olması gerektiği, bilimsel araştırmaların, dünya deneyiminin saptadığı bir gerçektir. Bu orana, temsilde kritik eşik denmektedir ve pek çok ülkede ve uluslararası kuruluşların uygulamasında da benimsenmiştir.

Türkiye %30'luk kritik eşik uygulamasını bile devreye sokamamışken, günümüzde bu yaklaşım özellikle Avrupa düzeyinde, yerini parite demokrasisine bırakmaktadır, yani kadın ve erkeğin %50 temsili koşul haline gelmektedir.

Dünyada ve ülkemizde deneyimler gösteriyor ki, her bir cinsiyete en az belli oranda temsil hakkı tanınması zorunlu kılınmadıkça, yerel ve genel meclislerde ve siyasi parti yönetim kademelerinde mevcut yapı ve kültür, kadınlara etkili olacakları bir temsil hakkı tanımamaktadır. Arjantin, Brezilya, Belçika, Fransa, Hindistan yasalarla kadınlara en az belli bir oranda temsil hakkı tanıyan ülkelerden bazılarıdır.

TBMM önümüzdeki seçimlere, Siyasi Partiler ve Seçim Yasalarında, her bir cinsiyete en az %30 temsil ve katılım hakkı getiren değişiklikleri yaparak gitmeli, ülkemiz kadınlarına hak ettikleri temsil ve katılım olanağını sağlamalıdır.

Siyasi Partiler Kanunu “Genel Esaslar” başlıklı 1. kısmının “ Siyasi Partilerin Teşkilatları” başlıklı 7. maddesinin 1. fıkrasına eklenmesi gerekenler;

- Siyasi partilerin her derecedeki teşkilatı ile grupları her bir cinsiyetin en az %30 oranında temsili ve katılımı esaslarına uygun olarak oluşturulur. Siyasi partilerin her derecedeki teşkilatının kongrelerine katılacak seçilmiş üyeler, her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı esasına bağlı kalınarak, bu yasanın o teşkilatla ilgili maddelerinde gösterilen şekil ve sayıda belirlenir.

Önerinin Gerekçesi: Delegelerin bileşiminde de her bir cinsiyetin en az 1/3 düzeyinde temsil edileceği biçimde oluşturulması kadınların her düzeyde parti yönetiminde temsil ve katılımını sağlamanın ilk ve en önemli gereğidir.

- Siyasi partiler kadınların siyasal yaşama eşit katılımı ve temsili amacına hizmet etmek üzere, kadın kollarını kurarlar. Kadın kollarının görev ve yetkileri, kadın-erkek eşitliğini ve kadınların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirecek şekilde, siyasi partilerin tüzük ve yönetmelikleriyle belirlenir.

Önerinin Gerekçesi: Kadın erkek eşitsizliğini aşmak için, kadınların kendilerinin belirleyeceği politikaların benimsenmesini ve kadınları partilere kazandıracak, parti içinde güçlenmelerini, seslerini topluma duyurmalarını sağlayacak parti kadın örgütlenmeleri gereklidir.

Siyasi Partiler Kanunu “ Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “ Parti Adaylarının Tespiti” başlıklı 37. maddesinde değişiklik yapılması gerekenler;

- Milletvekili genel veya ara seçimlerinde, siyasi partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının listesi ve bunların listedeki sırası, adaylığını koymuş olanlar arasından, *kadın ve erkeklerin ayrı listelerle katılacağı* bir ön seçimle ve *her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımını gözeterek* tespit edilir. (37. maddede İtalik yazılan eklenmelidir)

- Kadın ve erkek aday adayların listeleri ayrı-ayrı, ön seçimde aldıkları oy büyüklüğüne göre düzenlenir. En çok oy alan aday adayı 1. sıraya, diğer cinsiyetten en çok oy alan aday adayı 2. sıraya yerleştirildikten sonra, iki liste birbirini izleyen üç adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına göre karıştırılarak, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar aday tespit edilir.(37. maddeye aynen eklenmelidir)
- Merkez adayları toplamında herhangi bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı esasına bağlı kalınır. Merkez adayları her seçim çevresinin aday listelerindeki ilk iki adayın aynı cinsiyetlerden olması ve birbirini izleyen iki adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına göre yerleştirilir.(37. maddede merkez aday gösterme ile ilgili bölüme bu paragraf eklenmelidir.)
- Siyasi partilerin bir seçim çevresinde teşkilatı bulunmaz veya gösterilmesi gereken sayıda aday adayı *veya kadın aday adayı* olmasa, o seçim çevresine ait aday listesi, *merkez adayları için belirtilen esaslara göre*, o seçim çevresinde çıkacak milletvekili sayısı kadar, parti tüzüğündeki esaslara göre merkez karar ve yönetim kurulunca belirlenir. (37. maddedeki bu cümleye italik yazılanlar eklenmelidir.)

Önerinin Gerekçesi: Kadınların TBMM, Belediye Meclisleri, İl Genel Meclislerinde en az 1/3 oranında temsil edilebilmeleri için, mevcut seçim sistemine göre önce partilerin aday listelerinde ve seçilebilecek yerlerde, yani listelerin başından itibaren 1/3 oranında yerleştirilmeleri gerekir. Kadın ve erkek adaylarının ayrı listelerle ön seçime katılmaları, parti üyelerinin kadın ve erkek aday adaylarının parti aday listesindeki sıralamasında söz sahibi olmasını sağlarken, getirilen kadın ve erkek adayların listeye yerleştirme yöntemiyle kadınların en az 1/3 oranında temsili büyük ölçüde garanti edilmiş olmaktadır.

Siyasi Partiler Kanunu “ Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Son İşlemler” başlıklı 38. maddesinde değişiklik yapılması gerekenler;

- Parti aday cetvelleri, her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımı, ilk iki sıradaki adayların farklı cinsiyetten olması ve birbirini izleyen üç adayın aynı cinsiyetten olmaması esasına bağlı kalınarak düzenlenir. (37. maddeye eklenmelidir.)

Önerinin Gerekçesi: Yüksek Seçim Kuruluna parti genel merkezlerince verilecek nihai parti aday listelerinde kadın adayların en az 1/3 oranında seçilebilmesini sağlayacak yöntemle belirlenmiş olması zorunluluğu getirilmektedir.

Siyasi Partiler Kanunu “ Siyasi Partilerin Seçimlere Katılması ve Adayların Tespiti” başlıklı 7. Bölümünün “Ön Seçim Tutanağı ve Tutanağın İptali” başlıklı 51. maddesi aşağıdaki gibi değiştirilmelidir.

- Bir seçim çevresinde önseçimin, ön seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, önseçim yenilenemez ve bu seçim çevresi için bütün adaylar parti tüzüğüne belli ettiği ve Madde 48’de belirtilen esaslara göre, merkez karar ve yönetim kurulunca verilir. (ön seçim işlemlerindeki usulsüzlüklerin kadınların parlamentoda en az 2/3 oranında temsil edilmesini engellemesini önlemek için)

Önerinin Gerekçesi: Ön seçimlerin kurallara uygun olmayan seçim işlemleri nedeniyle iptal edilmeleri halinde, parti merkez karar ve yönetim organlarınca belirlenecek aday listelerinin kadın ve erkek aday sıralaması için ön seçim sonucunda yapılması gereken sıralama yöntemiyle yapılmasını garanti etmek gerekmektedir. Böylece, ön seçim işlemlerindeki usulsüzlüklerinin kadınların parlamentoda en az 1/3 oranında temsilini engellemesi önlenmektedir.

Siyasi Partiler Kanunu “Devletçe Yardım” başlıklı Ek Madde 1’e aşağıdaki fıkra eklenmelidir.

- Partilere devletçe yapılacak para yardımının en az %20’si, kadınlara yönelik araştırma, geliştirme, eğitim ve politika oluşturma çalışmalarında kullanılır ve bu amaçla parti kadın kollarına tahsis edilir.

Önerinin Gerekçesi: Partilere devletçe yapılacak her türlü para yardımının en az %20’sinin, ülkedeki, partilerdeki ve siyasi temsil ve katılımındaki kadın-erkek eşitsizliğini gidermek, partilere kadın üyeler kazanmak, partili kadınları ve parti kadın örgütlenmesini güçlendirmek ve partilerin etkili kadın politikaları oluşturmasını sağlamak için parti kadın örgütlerine tahsis edilmesi gerekmektedir. Partilerin parti kadın kollarını partiye mali kaynak sağlayan örgütlenme olarak gören bakış açısı tümüyle tersine çevrilmekte, partiler devletten aldıkları yardımın bir bölümünü kadın örgütlenmesine tahsis ederek, partiler kadınların siyasete ilgisizliğinden şikayet etmek yerine, kadınların siyasete ve siyasi partilere katılımını, parlamentoda temsilini sağlamaya ve kadın politikaları belirlemeye zorlanmış olacaktır.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’da yapılması gerekenler

Kanunun “ Seçim Esasları” başlıklı 1. maddesine aşağıdaki italik yazılan ifade eklenmelidir.

- Seçimler serbest, eşit, tek dereceli genel oy esaslarına göre ve *her bir cinsiyetin en az %30 temsil ve katılımının gerçekleşmesi sağlanacak şekilde* yapılır.

Önerinin Gerekçesi: Seçimlerin ve sonuçlarının kadınların en az 1/3 temsil ve katılımını sağlaması zorunluluğu getirilmektedir ve anayasanın temsilde adalet ilkesinin nüfusun yarısını oluşturan kadınlar açısından seçimlerde uygulanması zorunluluğu vurgulanmaktadır.

Milletvekili Seçimi Kanununda “ Siyasi Partilerin Aday Listelerini Vermeleri” başlıklı 20. maddesine aşağıdaki ifade eklenmelidir. Bu ifade yukarıda belirtilen siyasi partiler kanununun 37. ve 38. madde değişikliklerinin bu kanunla da garanti altına alınmasını sağlamaktadır.

- İl seçim kurulları kendi seçim çevrelerine ait aday listelerinde yaptıkları inceleme sonucunda, siyasi partiler kanununun aday listelerinin belirlenme esaslarını gösteren 37. ve 38. maddelerine bağlı kalınarak düzenlenmesinde noksanlık veya aykırılık bulunduğunu görürlerse, durumu geçici ilan tarihinden itibaren iki gün içinde, ilgili siyasi partilerin il başkanlarına ve yüksek seçim kuruluna bildirirler.

Önerinin Gerekçesi: İl seçim kurulları ve Yüksek Seçim Kurulu partilerin nihai aday listelerindeki kadın ve erkek aday sıralama ve sayısının, seçim sonuçlarında kadınların en az 1/3 temsil ve katılımını sağlayacak yönetime göre belirlenmesini denetlemek ve sağlamakla yükümlü kılmalıdır.

Türk Ceza Kanunu

Kopenhag kriterlerinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi sürecinde, kadınlar açısından önemli kazanımlardan biri de 26.9.2004 tarihinde kabul edilen ve Nisan 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe konan 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu’dur. Yeni Türk Ceza Kanunu, kadınlar tarafından talep edilen değişikliklerin 30’dan fazlasını içermekte ve yasanın geneli düşünüldüğünde önemli bir paradigma değişikliğine gidildiği görülmektedir. Yeni TCK, kadına karşı işlenen suçları aile ve toplumun düzenine karşı işlenmiş suçlar olmaktan çıkarıp “Kişilere Karşı Suçlar” başlığı altına almıştır.⁴⁵

⁴⁵ Yeni TCK’nın kadınlar açısından getirdiği değişiklikler ve halen eksik kalan noktalar için Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı’nın web sayfasına bakılabilir: www.kadinininsanhaklari.org

Irz, edep, edebe aykırı davranış gibi tanımlaması zor olan ve ataerkil bir zihniyeti yansıtan kavramlar yeni TCK'dan çıkartılmıştır. Bakire-bakire olmayan, evli-evli olmayan gibi kadınlar arasında çeşitli ayrımlar yapan ve cezai yaptırımları bu ayrımlar doğrultusunda düzenleyen maddelerde değişikliğe gidilmiştir. Kadınlara karşı işlenmiş cinsel suçlara ilişkin cezai yaptırımlar, kadın bedeni üzerinde denetim kurmanın temel bir aracı olarak işlev gören ve oldukça muğlak olan “namus” kavramı yerine, kadının insan haklarını gözeten uluslararası standartlar referans alınarak düzenlenmiştir. Eski TCK kapsamında, kadınların evlilik dışı doğan çocuklarını öldürmeleri, namuslarını korumaya çalışma çabası olarak algılanıp cezai indirimine gidilmekteydi. Yeni TCK'da bu düzenleme yer almamakta ve söz konusu fiil durumunda ceza indirimi uygulanmamaktadır.

Eski TCK'da tecavüz ve kadın kaçırma olaylarında failin mağdurla evlenmesi durumunda suçun affedilmesi veya verilecek cezada indirimine gidilmesini düzenleyen maddeler yer almaktaydı. Evlilik, suçu ortadan kaldıran bir çözüm olarak görülmekteydi. Bu ise, zorla evliliklere neden olmaktaydı. Böylece tecavüz veya kaçırılma fiillerinin mağduru kadınlar, zorla evlendirilerek ikinci kez mağdur edilmekteydi. Yeni TCK'da tecavüz ve kadın kaçırma suçlarını evlilik yoluyla meşrulaştıran bu tür maddeler kaldırılmıştır. Ayrıca, Yeni TCK evlilik içi tecavüzü bir suç olarak tanımlamaktadır (*madde 102/2*). Türkiye, AB adaylık sürecinde yerine getirmekle yükümlü olduğu siyasi kriterler çerçevesinde, kadın hareketinin de baskı oluşturması sonucunda söz konusu değişikliği yapmıştır. Ancak, *Kopenhag Kriterleri yürürlüğe girmeden AB üyesi olan ülkelerin bazılarında aile içi tecavüze ilişkin düzenleme henüz yapılmamıştır. Dolayısıyla, Türkiye'de sağlanan bu değişiklik, uluslararası hukukun hızlandırıcı etkisine çarpıcı bir örnek daha teşkil etmektedir.*

Diğer bir önemli değişiklik, namus cinayetlerinde failin ceza indirimi almasına neden olan haksız tahrik maddesinin değiştirilmesi olmuştur. Haksız tahrik maddesi (*madde 29*), sadece ‘haksız fiilleri’ kapsayacak biçimde değiştirilmiş, böylece namus cinayetlerine uygulanması engellenmiştir. Töre cinayetleri ise ağırlaştırılmış insan öldürme olarak Yeni TCK'da düzenlenmiştir (*madde 82/k*). Ancak bu düzenleme töre cinayetleri ile namus cinayetleri arasında bir ayrıma gitmiş ve namus cinayetlerini ağırlaştırılmış insan öldürme altında ele almayarak TCK'da önemli bir eksikliğe neden olmuştur.

Yukarıda sayılanların yanısıra, cinsel suçların kapsamı ve cinsel suçlara ilişkin tanımlamalar genişletilmiştir. İşyerinde cinsel taciz, İş Kanunu'nda yapılan değişikliklerle paralel olarak, Türk ceza hukukunda ilk defa bir suç olarak düzenlenmiştir (*madde 105/2*). Cinsel suçlara verilen cezalar ise artırılmıştır. Göz altındayken gerçekleşen veya kolluk güçleri, devlet görevlileri, işverenler veya akrabalar tarafından işlenen cinsel suçlar, ağırlaştırıcı neden olarak ele alınmaktadır. Eski TCK'da çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçları, ayrı bir başlık altında ele alınmazken Yeni TCK, 15 yaş altı çocuklara karşı işlenmiş suçları "Çocuklara Yönelik Cinsel İstismar" başlıklı ayrı bir maddede düzenlemektedir (*madde 103*). Buna ek olarak, eski TCK'da çocuklara karşı işlenmiş cinsel istismar fiillerinde çocuğun rızasının olabileceği fikrinden hareket eden ve bu durumlarda ceza indirimine giden düzenlemeler kaldırılmıştır.

Kısa bir *değerlendirme* yaparsak, Eski TCK, kadın bedeni üzerinde toplumun ve erkeklerin kontrolünü referans alan ve kadın bedenini kadına ait görmeyen bir noktadan hareketle düzenlenmişken Yeni TCK, kadının kendi bedeni üzerindeki haklarını tanımaktadır. Böylece önemli bir paradigma değişikliğine gidilmiştir. Yasaların, sadece düzenlenmekle toplumda değişiklikler yaratmadığı, bu değişikliklerin ancak uygulamayla olacağı açıktır. Bunun yanında, yasaların topluma doğru mesajlar vermesi de çok önemlidir. Yeni TCK'nın bu açıdan, ataerkil toplum yapısına karşı doğru mesajlar içerdiği söylenebilir.

Yukarıdaki kazanımlara rağmen, ne yazık ki kadınlar tarafından istenen ve AB adaylık sürecinin de gerektirdiği değişikliklerden bir kısmı Yeni TCK'da düzenlenmemiştir:

- Cinsel yönelime dayalı ayrımcılık bir suç olarak sayılmamıştır.
- Töre cinayetleri için getirilen düzenleme tüm namus cinayetlerini kapsar hale getirilmemiştir.
- Üçüncü kişilerin şikayeti üzerine 15-18 yaş arasındaki gençlerin cinsel ilişkilerinin cezalandırılmasının yolu halen açıktır (*madde 104*).
- Genital Muayene maddesi, bekaret testlerini yetkili hakim veya savcının kararına bağlarken bekaret kontrolü için mağdurun onayını gerekli görmemekte ve bekaret testini uygulayan sağlık personeline hiçbir yaptırım getirmemektedir (*madde 287*).

- Bazı maddeler ve kavramlar yoruma açık bırakılmıştır (örneğin müstehcenlik kavramı [*madde 226*]).

TCK Kadın Platformu ve Hızlandırıcı Bir Araç Olarak AB Süreci

Kadın STK'larının stratejik ve teknik savunuculuğu: Yeni TCK kapsamında yapılan değişiklikler, AB sürecinde hükümet tarafından karşılanması gereken siyasi kriterler kapsamına girmektedir. Bir aday ülke için siyasi kriterleri yerine getirmemek müzakerelere başlayamamak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlayabilmesinin bir koşulu da TCK'da değişiklik yapılmasıydı. Yeni TCK'nın kabulü, 2001 Türkiye Ulusal Programı'nın 2.1.1 ve 2.1.3 başlıkları altında orta vadeli bir hedef olarak belirlenmiş ve Türkiye bu taahhüdünü 26.9.2004 tarihinde yerine getirmiştir. Oysa kadınların TCK'ya ilişkin talepleri AB sürecinin de öncesine dayanmaktadır.

Yukarıda Yeni TCK'da yapılan, kadınlar açısından çok önemli değişikliklerden bahsedilmiştir. Ancak bunlar, yasa koyucuların tek taraflı iradeleri doğrultusunda yapılmış değişiklikler olarak algılanmamalıdır. TCK, siyasi kriterler kapsamında AB adaylığı sürecinde değiştirilmesi gereken bir kanundu, ancak değişikliğin kadınlar açısından bu derece kapsamlı ve önemli olmasını sağlayan, sürece müdahale eden ve süreci kendi taleplerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanan kadın örgütleridir. Yeni TCK'nın hazırlanması ve kabul edilmesi sırasında, AB sürecinin 'koşulluluğunun' hızlandırıcı etkisinin önemli bir örneği yaşanmıştır. Süreç, TCK'yı değiştirilme aşamasına getirmiştir, ancak kadın hakları açısından nasıl değişeceğini, çok büyük bir oranda kadın hareketi belirlemiştir.

Türkiye'de kadın hareketi, AB sürecini üç temel ayak üzerinden kullanmaktadır. Bu üç ayak "stratejik savunuculuk", "teknik savunuculuk ve izleme" ve "uluslararası işbirliği" olarak kavramsallaştırılabilir⁴⁶. Stratejik savunuculuk, gündem oluşturma üzerinden süreci kendi talepleri doğrultusunda yönlendirebilmeyi içerir. Teknik savunuculuk ise yasaların izlenmesi ve çalışma gruplarının oluşturulması ile stratejik savunuculuğu destekler. TCK'nın değiştirilmesi sırasında süreci en hızlı biçimde kadın örgütleri yakalamış ve Kadının İnsan

⁴⁶ Bkz. Acuner, 2006a.

Hakları-Yeni Çözümler Vakfı'nın girişimini başlattığı TCK Kadın Platformu şemsiyesi altında başarılı bir stratejik ve teknik savunuculuk örneği sergilemiştir.

Bu doğrultuda Türkiye'nin 1999'la başlayan adaylık süreci sırasında, kadın gruplarından, gay ve lezbiyen örgütlenmelerinden oluşan TCK Kadın Platformu, TCK'nın genel felsefesini eşitlikçi bir biçimde değiştirmek üzerine odaklanarak etkin bir kampanya yürütmüştür. Bu doğrultuda, TCK'da yapılan reformlarda en etkin grup olarak kadın örgütleri dikkati çekmiştir ve kadınların bu örgütlü mücadelesi yasalar üzerinde reform gerçekleştirme gücünün de tarihsel bir örneğini oluşturmuştur.⁴⁷

Yandaşlıklar oluşturma: İki yıl boyunca süren kampanya kapsamında kadınların hak ve özgürlüklerini gören bir ceza yasası yapılması için yoğun lobi ve savunuculuk çalışmaları yapılmıştır. Kurulan TCK Kadın Platformu, kadınların TCK'ya dair taleplerinin savunusunu yetkin bir biçimde yapmıştır. **AB adaylık süreciyle birlikte yoğun bir mevzuat uyumunun söz konusu olması, kadın örgütlerinin de 'konu üzerinden' aynı hızla örgütlenmelerine ve farklı ideolojik duruşlardan gelmelerine rağmen ortak gündem inşa etmelerine aracı olmuştur.** Bu, kadın örgütlerinin AB hukukunun hızlandırıcı etkisini ilk aşamada yakalayarak yıllardır talep ettikleri değişikliklerin sağlanması doğrultusunda gerçekleştirdikleri başarılı bir örneği oluşturmuştur. Bu yöntem Avrupa düzeyindeki diğer örgütler tarafından da örnek olarak gösterilmiştir.

Bu süreçte öncelikle kadın örgütleri ile gay ve lezbiyen örgütlenmeleri arasında ortaklıklar oluşturulmuş, ardından karma STK'larla yandaşlıklar kurulmuştur. Medya çok etkili bir araç olarak kullanılmış ve bazı köşe yazarları, gazeteler ve televizyonlarla kurulan işbirliği sonucu konunun gündeme girmesi ve gündemde tutulması başarılmıştır. Bunun yanında, bu sürecin başka bir önemli özelliği, Türkiye'de bu kapsamda bir kamu-sivil diyalogunun daha önce yaşanmamış olmasıdır. Adalet Alt Komisyonu'nun ve Adalet Komisyonu'nun, TCK Kadın Platformu ile diyaloga girmesi ve kadınların taleplerine çok büyük oranda açık olması da Türkiye'de önemli bir ilktir. "Bu işbirliği aynı zamanda, devletin toplumsal cinsiyet duyarlılığının yavaş da olsa arttığını ve devletle toplum arasındaki karşılıklı iletişimin güçlenmeye başladığını gösteren iyi bir örnektir."⁴⁸

⁴⁷ Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Vakfı tarafından oluşturulan TCK Kadın Platformu'nun etkinliği hakkında daha fazla bilgi için Vakfın www.kadinininsanhaklari.org adresindeki web sayfasına bakılabilir. Ayrıca Bkz. Acuner, 2006a ve 2006b; Şenol, İşat, Sayın, 2004.

⁴⁸ Acuner, 2004.

Genç Kadınlar Staj Projesi

Projenin genel amacı demokratik karar almanın iyileştirilmesine ve genç kadınları kamu alanında geleceğin etik ve etkili liderleri olarak hazırlayarak kadınların bu sürece dahil olmasını sağlamaktır.

Proje kapsamında 19 İstanbul'dan 18 Ankara ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden genç kadınlar İstanbul'da 3 günlük bir eğitim alıp, ardından stajlarına başlamışlardır.

S | O | G | E | P